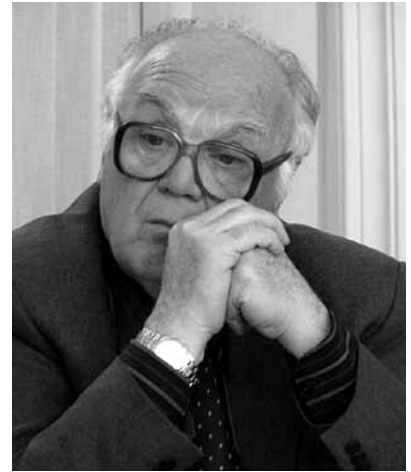

საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები

თქალსაზრისი

საქართველოს ეკონომიკის გარდაქმნების
კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური
ანალიზი (1990-2007 წწ.)

წერილი პირველი

ნოდარ ჭითანაძე

ეკ. მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, ყურნალ „ბიზნესი
და კანონმდებლობის“
სამეცნიერო საბჭოს წევრი

ბარდაქმნაგის პოლიტიკა: უცოდინარობა, თუ უპასუხისმგებლობა?

საქართველოს ეკონომიკა XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში პოლიტიკური კატაკლიზმების ფონზე მსოფლიო ინტეგრაციულ სივრცეში სპონტანურად ჩაერთო და უცხო გარემოში ადაპტირების აუცილებლობის წინაშე დადგა. საბჭოთა სისტემის ნგრევის მყისიერ პროცესში საქართველომ პოლიტიკურ სუვერენიტეტსა და ეკონომიკურ დემოკრატიაზე აიღო ორიენტაცია. სტრატეგიულად ეს სწორი მიდგომა იყო. გარე (გზოგენური) ფაქტორების გავლენით (სოციალისტური სისტემის დაშლის პროცესის სწრაფი და წინააღმდეგობრივი ხასიათი) ქვეყანა ორი ისტორიული პროცესის ერთდროულად დაწყებისა და გადაკვეთის ეპიცენტრში აღმოჩნდა – ერთმანეთს შეერწყა ერთი მხრივ, პოლიტიკური დამოუკიდებლობის რეალურად დაწყებული პროცესი – შესაძლებლობა, და მეორეს მხრივ, სოციალისტური ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის ობიექტური აუცილებლობა. კაცობრიობის ისტორიაში ქვეყნების განვითარების ასეთ პრეცედენტს ანალოგი არ ჰქონდა.

საქართველოში ორი რთული პროცესის ერთდროულად დაწყებისა და მათი კოორდინაციის აუცილებლობის უნიკალური შემთხვევა – პირობა, ბუნებრივია, მოითხოვდა ერის მატერიალური და სულიერი პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებას, ქვეყნის

სტრატეგიის სწორად განსაზღვრას და ეროვნული ინტერესების ერთიანი ნებისადმი მის დაქვემდებარებას, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და ორგანიზაციულ ფაქტორთა კომპლექსურ ამოქმედებას, რათა ქვეყანა ახალ თვისებრიობაში ნაკლები ტკივილებით (სოციალური დანახარჯებით) გადასულიყო.

სამწუხაროდ, აღნიშნული ისტორიული და საგანგებო ამოცანების შესრულებისთვის ერი, თავად ფორმირებადი სახელმწიფო, ახლად აღმოცენებული პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ძალები, საერთოდ ინტელიგენცია, მზად არ აღმოჩნდა. ერის ენერჯია, მისი მატერიალური და ინტელექტუალური პოტენციალი ცალკეულ, სტიქიურად აღმოცენებულ პოლიტიკურ თუ საზოგადოებრივ წარმონაქმნთა ამბიციებში გაიფანტა, დანაწევრდა, რის გამოც, ქვეყნის მომავლის განსაზღვრას საფუძვლად დაედო პოლიტიკური სტიქიით ქუჩიდან ახვეტილ „რევოლუციონერთა“ და ცალკეულ კრიმინალურ დაჯგუფებათა ე.წ. კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომები. იმდენად ძლიერი იყო პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვების სურვილი, რომ საზოგადოება ალტაცებით შეხვდა ისტერიულ ლოზუნგებს: „მზად ვართ ბალახით ვიკვებოთ“, „ბორჯომის წყალი გადავვარჩენს“, „სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს ეკონომიკაში“, „საკმარისია ქართველ გლეხს მიწა მივცეთ, რომ ქვეყანა გამდიდრდეს“, „ბაზარი ყოველს შემძლეა, იგი თვითონ უზრუნველყოფს კეთილდღეობას“ და სხვ. სწორედ ასეთი და

მსგავსი ლოზუნგებით ცდილობდა საზოგადოების ე.წ. გააქტიურებული ნაწილი ქვეყნის შემდგომ განვითარებას (მაშინ, როცა განვითარების რეალურ მიმართულებებზე წარმოდგენაც არ ჰქონდა). მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი სტიქიურ პროცესებში უშუალოდ ჩაერთო. დაიწყო სახალხო ქონების საყოველთაო ძარცვა (ლოზუნგით „ყველაფერი შინ წავიღოთ“), რასაც გარკვეულწილად კერძო სექტორის შექმნის აუცილებლობით „ასაუბრებდნენ“. სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ 1990 წელს საბჭოთა სივრცეში თავისი ფორმითა და შინაარსით დემოკრატიულად ჩატარებული არჩევნების შედეგად მოსულმა ხელისუფლებამ ადრინდელი რადიკალური მიდგომები თვისებრივად ახალი (დროის ადეკვატური) და უფრო რეალური პოზიციით შეცვალა. პრეზიდენტმა ზვიად გამსახურდიამ ნამოყენა სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში კონფერენციის თეორიის (როგორც კონცეფცია – მეთოდოლოგიის) გამოყენების მიზანშეწონილობის საკითხი. ეს კი საქართველოს ინტერესებს ესადაგებოდა და ფაქტობრივად ნიშნავდა შერეული ეკონომიკური სისტემის ადეკვატურ ეროვნულ მოდელზე გადასვლას. მაგრამ ამ იდეას განხორციელება არ დასცალდა - 1992 წელს სამხედრო გადატრიალებით კონფერენციის თეორია და მისი ავტორი ხელისუფლება დამხობილ იქნა. მოვიდა ახალი ძალა, ე.წ. დროებითი მთავრობა. სახელმწიფო-ეროვნულ ინტერესებს ჩაენაცვლა პირადული და ჯგუფური ინტერესები, გაძლიერდა ეროვნული სიმდიდრის

მარტი - №3 2009

ძარცვის (ეკონომიკის კრიმინალიზაციის), კულტურულ ფასეულობათა დაკნინების, პიროვნული ღირსებების შელახვის პროცესი, გაჩნდა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დაკარგვის რეალური საფრთხე. სპონტანურად აღმოცენებული ცალკეული ჯგუფები ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ... მომძლავრდა გენეტიკური „შადიმანიზმი“, როგორც ლალატზე აღმოცენებული მსოფლმხედველობა და ახალ სიტუაციაში იგი ძალმომრეობაზე დაყრდნობით ფაქტობრივად იქცა ქვეყნის პოლიტიკური ცხოვრების „რეგულირების“ არაფორმალურ განმსაზღვრელ ძალად.

აღნიშნულ პერიოდში დაიწყო და მწვავე ხასიათი მიიღო ეთნიკურმა კონფლიქტებმა. სამოქალაქო ღია დაპირისპირება ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა, მასობრივად გავრცელდა ადამიანების სიცოცხლის და ქონების ხელყოფა. საზოგადოება დაითრგუნა. ქაოსი გაბატონდა.

იმ პერიოდში არასრული მონაცემებით, ეთნიკური კონფლიქტებით მიყენებულმა ზარალმა 3 მლრდ ლარს გადააჭარბა.

საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ასეთ ფონზე სტიქიურად მიმდინარეობდა საბაზრო პრინციპებზე ეროვნული ეკონომიკის გადასვლის პროცესი, ეს მაშინ, როცა ქვეყანას შესაბამისი სამართლებრივი ბაზა, ეკონომიკური გარდაქმნების კონცეფცია, აგრეთვე, სურსათისა და ენერგეტიკული რესურსების მინიმალური მარაგიც არ გააჩნდა. ქუჩის აქტიური მხარდაჭერით განისაზღვრა ეკონომიკური გარდაქმნების „სტრატეგია“ და არსებული სისტემის ნულოვან საძირკვლამდე ნგრევის შეუქცევად პროცესსაც აქედანვე დაედო სათავე.

ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ზიბ-ზაბაპი

„საბაზრო ეკონომიკაზე“ გადასვლა დაიწყო სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციით. პრივატიზაციის დაწყების პერიოდში მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას სახსრები არ გააჩნდა, შემნახველ ბანკებში არსებული მათი ანაბრები უკვე გაუფასურებული (გაყინული) იყო. ქვეყნის შიგნით არ არსებობდა ინვესტიციების რეალური წყარო, მოშლილი იყო საკრედიტო-საფინანსო სისტემა. არ იყო შექმნილი პრივატიზაციის გლობალური პროცესის ხელშემწყობი ეკონომიკური, ორგანიზაციული და ფსიქოლოგიური გარემო.

საინვესტიციო პერსპექტივა მხოლოდ უცხოური ინვესტიციების მო-

ზიდვის იმედზე იყო მთლიანად დამოკიდებული. ამიტომ, ბუნებრივია, რევანშიზმის სულისკვეთებით დაწყებული მასობრივი პრივატიზაციის პროცესი წინააღმდეგობრივად წარიმართა.

1996 წლის ივლისში დასრულდა პრივატიზაციის პირველი ეტაპი. მან სამი ძირითადი სფერო მოიცვა: **ბინების, მცირე და საჯარო პრივატიზაცია.** მასობრივი პრივატიზაცია გამოიხატა სანარმოთა აქციების გაყიდვაში მოქალაქეებზე დარიგებულ ვაუჩერებზე. აქციონირების პროცესში გამოშვებულ იქნა 497 მლნ. აქცია, ამათგან, 25% 1996 წლის მეორე კვარტალისთვის კერძო საკუთრებაში იყო გადაცემული. ყველა მოქალაქე იღებდა ვაუჩერს ნომინალური ღირებულებით 30 აშშ დოლარი. 1995 წელს 5098736 კაცს დაურიგდა 4.264.541 საპრივატიზებო ბარათი (83,6%). 1996 წლის 1 ნოემბრისათვის შრომით კოლექტივებზე შეღავათების, მოსახლეობაზე ვაუჩერების და საცხოვრებელი ბინების უფასო პრივატიზების სახით გაიცა 405.5 მლნ აშშ დოლარის ექვივალენტი აქციები, ვაუჩერები და ქონება.

1998 წლის ოქტომბრისათვის სახელმწიფო სტატისტიკურ რეგისტრში ჩართულ სანარმოთა და ორგანიზაციათა მთლიან რაოდენობაში კერძო სექტორის წილი შეადგენდა 90,6%-ს, მუშაკთა რიცხოვნობაში - 57,2%-ს, მშპ - 74,7%-ს. სოფლის მეურნეობაში მთელი პროდუქციის 90%-ზე მეტს, მათ შორის, მარცვლის - 70%-ს, კარტოფილის - 95%-ს, ბოსტნეულის - 93%-ს, ხილის - 95%-ს, ყურძნის - 80%-ს, ციტრუსების - 96%-ს, ჩაის - 50%-ს, ხორცის - 97%-ს, რძის - 95%-ს, კვერცხის - 98%-ს კერძო სექტორი იძლეოდა. მსხვილფეხა პირუტყვის სულადობის 95,8%, ღორის - 97,3%, ცხვრისა და თხის 84,9% - კერძო სექტორში იყო. 1997 წლის აპრილის მონაცემებით, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 29,5%-ს, მათ შორის: სახნავის 61,5%-ს, მრავალწლიანი ნარგავების 81,5%-ს, სათიბის 54%-ს, საძოვრების 6%-ს კერძო სექტორი ფლობდა.

როგორი იყო პრივატიზაციული პროცესის მონაწილეთა ინტერესები და როგორ მოხარხდა მათი ურთიერთშეთანხმება?

პრივატიზაციის პროცესის ცენტრალური ფიგურა (მონაწილე) სახელმწიფო იყო. გასაყიდი ქონება მას ეკუთვნოდა. ხელისუფლებამ პრივატიზაციის მიზანი განსაზღვრა არა ეკონომიკური მიზანშეწონილობით, არამედ წმინდა პოლიტიკური მოტი-

ვით - **ძირფესვიანად დანგრეულიყო სოციალისტური სისტემის მატერიალური საფუძველი.** ეს ამოცანა წარმატებით შესრულდა. ასეთი რამ მოხდა არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთლიანად პოსტსოციალისტურ სივრცეშიც.

პრივატიზაციას თან ახლდა მძიმე შედეგები. დღეს, ცხადია, რომ პრივატიზაციის ორგანიზატორებმა ჯეროვნად ვერ შეაფასეს თვით ამ პროცესების დანაკარგები, განსაკუთრებით კი - პოლიტიკური, აგრეთვე, ის დაბრკოლებები, რომლებსაც დაჩქარებული პრივატიზაცია უქმნის შემდგომ რეფორმებს.

ამრიგად, საქართველოში პრივატიზაციის პროცესის მთავარმა სუბიექტმა - სახელმწიფომ თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქცია ვერ შეასრულა და პროცესის დაჩქარება და არასწორად ჩატარებით შემდგომ რეფორმებს დიდი სიძნელეები შეუქმნა.

პრივატიზაციის პროცესის მეორე მონაწილე - მყიდველი (ინვესტორი) იყო ის „აქტიური სუბიექტი“, ვისაც ადრე უკანონო შემოსავლები ჰქონდა და ნებისმიერი ქონება საკუთარი კაპიტალის ლეგალიზების საგნად სჭირდებოდა. ასეთი მყიდველის მიზანიც ხელისუფლების პოლიტიკური ინტერესების „ჩარჩოში“ განთავსდა და დაჩქარდა იაფი პრივატიზაციის პროცესი, რაც როგორც მხარისათვის მისაღები აღმოჩნდა.

პრივატიზების პროცესის მესამე მონაწილე პრივატიზებული საწარმოს კოლექტივი და საერთოდ ქვეყნის მოქალაქეთა („პასიური სუბიექტების“) უდიდესი ნაწილი დაზარალდა.

სახელმწიფო ქონების იაფად ხელში ჩაგდების მიზნებისთვის, „ფარულ მეპატრონეთა“ მიერ ხელოვნურად იძარცვებოდა, პარტახდებოდა, ფუნქციას და დანიშნულებას კარგავდა ადრე მოქმედი, მაღალრენტაბელური საწარმო. ამ გზით იშორებდნენ იქ დასაქმებულ „ზედმეტ“ პირებს, შემდგომ, უკვე ფუნქცია და იერსახე დაკარგული ობიექტი შეჭჭონდათ საპრივატიზაციო ქონების ნუსხაში და წინასწარვე შეთანხმებული პირობებით გადადიოდა ის „ახალი ინვესტორის“ კერძო საკუთრებაში.

პრივატიზაციის პროცესში აღინიშნა ისეთი მოვლენაც, როგორცაა: „ფულის გარეცხვა“. საზოგადოების ის ნაწილი, რომელსაც არასწორი გზით ნაშოვნო ფული გააჩნდა, ძირითადი ფონდების დაბალი ფასების გამო (ასევე ვაუჩერების შესყიდვით) „მაღალწონიანი“ მესაკუთრე გახდა. მათ შეძლეს, უკანონოდ შეძენილი ქონების ფორმალურად ლეგალიზება.

თუ როგორ „შეუნყო“ ხელი პრივატიზაციის ფორსირებულმა პროცესმა ეკონომიკის საერთო ეფექტიანობას, ჩანს შემდეგი მონაცემებიდან:

1998 წელს მშპ მოცულობამ 1988 წლის მიმართ შეადგინა 36,6%, სამრეწველო პროდუქციის წარმოებამ – 15%, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისამ – 59,6%, კაპიტალურმა დაბანდებებმა 13,4% და სხვ.

1998 წელს ქვეყანაში შექმნილი იყო 1138 საექციო საზოგადოება. მათ შორის: 126-ს 1997 წელს ჰქონდა მოგება (სულ 1,7 მლნ. ლარი). 1997 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტმა მიიღო სახელმწიფოს კუთვნილი დივიდენდები 11,8 ათასი ლარის ოდენობით (?!). ამასთან პრივატიზაციის პროცესს თან ახლდა კრიმინალიზაციისა და კორუფციის გაღრმავება, სამრეწველო და სამეცნიერო პოტენციალის გაჩანაგება, უმუშევრობის ზრდა და სხვ.

პრივატიზაცია, როგორც პროცესი, ყურადღებას იმსახურებს კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური თვალსაზრისითაც. დადასტურდა, რომ სახელმწიფო ქონების პრივატიზაცია პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში ინსტიტუციური გარდაქმნების ერთერთი მნიშვნელოვანი ფორმაა, რომელიც ინვესს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ღრმა ცვლილებებს, განსაზღვრავს თვისებრივად ახალი ტიპის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების საფუძველს. პრივატიზაციის ფორმები, მასშტაბი, განხორციელების მეთოდი და მოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურაზე, მწარმოებლური ძალების განვითარების დონეზე, სახელმწიფოს ეკონომიკური სტრატეგიის მიზანსა და თავად პროცესის მომზადებაზე.

პრივატიზაცია, რომელიც საქართველოში განხორციელდა, თავისი შინაარსით, თავისებურებით ტრადიციული ფორმებისაგან არსებითად განსხვავდება. ჯერ ერთი, მან მოიცვა მთლიანად ეროვნული ეკონომიკა, რამაც სირთულეები შექმნა დარგების, ქვედარგების სპეციფიკის გამო. მეორე, პრივატიზაცია საქართველოში განხორციელდა როგორც მიზანი (მისი იდეოლოგიური მხარის გათვალისწინებით, თანაც ეკონომიკური რევანშიზმის სულისკვეთებით), მაშინ, როცა იგი თავისი შინაარსით ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების საშუალებაა.

ჯერჯერობით, პრივატიზაციას, როგორც სისტემური გარდაქმნების ფენომენს სათანადო გავლენა არ მოუხდენია ეკონომიკის ეფექტიანობაზე, ადეკვატური ინსტიტუციური ცვლილებები არ გამოუწვევია, კონკურენტული გარემო არ შექმნილა. მიუხედავად იმისა, რომ პრივატი-

ზაცია მოუმზადებლად დაიწყო (მის სამივე ეტაპზე – მომზადება, საკუთრივ პრივატიზაცია, პოსტპრივატიზაციული პერიოდი) და წინააღმდეგობრივად წარიმართა, დადებით ასპექტებთან ერთად, სერიოზული სამართლებრივი დარღვევებიც ახლდა.

პრივატიზაციის მთავარ პოლიტიკურ შედეგად უნდა ვაღიაროთ ის, რომ მან კერძო სექტორის ფორმირების რეალური საფუძვლები შექმნა. ამასთან, ისიც დადასტურდა, რომ პრივატიზაციის პროცესი განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს და ის სახელმწიფოს საგანგებო ფუნქციაა.

პრივატიზაციის პროცესმა, განსაკუთრებით უკანასკნელ წლებში (2004 წლიდან) გვიჩვენა, რომ ქვეყანაში შეიქმნა ახალი ტიპის ელიტა – **კორუფციის, ქვეყნისა და მოსახლეობის ძარცვის გზით ნაშთი კაპიტალის მფლობელი. იგი სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას ეწევა ეროვნული ქონების უდიდესი ნაწილის დასაკუთრებისა და სახელისუფლებო პოზიციების გაძლიერებისთვის. ამ მიზნით ხორციელდება სასიცოცხლო და სტრატეგიული მნიშვნელობის ისეთი სახელმწიფო ობიექტების გასხვისება, რომლებსაც თანამედროვე მენეჯმენტის პირობებში შეეძლო მაქსიმალური შედეგების მიღება.** საჭირო იყო არა ხელაღებით სახელმწიფო საწარმოების გაყიდვა, არამედ მათი კომერციალიზაცია და მონოპოლური მდგომარეობის შეცვლა, იმისათვის ხელის შეწყობა, რომ უფრო მრავალფეროვანი გამხდარიყო საბაზრო გარემო.

პრივატიზაციის დირექტიული (თანაც მიზნობრივი) ფორმით ჩატარებამ ხელი შეუწყო ეკონომიკის კრიზისული მდგომარეობის გასანგრძლივებას.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ძირითადი ეტაპები

პოსტსოციალისტურ პერიოდში პირობითად შეიძლება გამოვყოთ საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთმანეთისაგან გარკვეულწილად განსხვავებული 4 ძირითადი ეტაპი: **I – 1991-1995 წწ., II – 1996-2003 წწ., III – 2003-2008 წწ., IV – 2008 წლის მეორე ნახევრიდან.**

I ეტაპზე სტიქიურად დაიწყო მემკვიდრეობით მიღებული ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული სტრუქტურების (ინსტიტუტების) მყისიერი დაშლა-დანგრევა (და არა დემონტაჟი), ლიბერალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელება;

II ეტაპისათვის დამახასიათებელი იყო: ეკონომიკური (მშპ) ზრდის შედარებით მაღალი ტემპები, საბაზრო სისტემის მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლების მომზადება, მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში ქვეყნის ეკონომიკის მონაწილეობის გაფართოება, საერთაშორისო ეკონომიკურ და ფინანსურ სტრუქტურებთან მჭიდრო ურთიერთობათა დამყარება, საქართველოს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში წევრად მიღება (1999), ეროვნული ეკონომიკის სოციალური მიმართულების განსაზღვრა, ჩრდილოეთი ეკონომიკისა და კორუფციის აღზევება, 1998 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის ნეგატიური გავლენა და ა.შ.

III ეტაპზე: გაძლიერდა კორუფციისთან, ეკონომიკურ დანაშაულთან კომპლექსური ბრძოლა, გაღრმავდა საერთაშორისო სტრუქტურებთან კავშირები, პრიორიტეტული მხარდაჭერა მიიღო ინფრასტრუქტურის სწრაფი ტემპებით განვითარებამ, რადიკალურად შეიცვალა სოციალური სფეროს ფუნქციონირების პრინციპები (განსაკუთრებით განათლებისა და მეცნიერების), მნიშვნელოვნად გაიზარდა უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები, გადიდა სახელმწიფო შემოსავლებიც. გამოიკვეთა ეკონომიკური ზრდის ტენდენცია. ამ ეტაპზე რუსეთის ინიციატივით საქართველოს ეკონომიკა მოწყდა ტრადიციულ ბაზარს. იგი ფაქტობრივად პარალიზებული აღმოჩნდა.

IV ეტაპი მოკლე პერიოდს მოიცავს და მისთვის დამახასიათებელია: 2008 წლის აგვისტოს მოვლენების შემდეგ (რუსეთის აგრესია) ეკონომიკური განვითარების მკვეთრი შენელება (წარმოების ვარდნა, უმუშევრობის ზრდა).

ეროვნული ეკონომიკის ეტაპობრივად ტრანსფორმაციის ზემოთ მოცემული ზოგადი ნიშან-თვისებები, არ იძლევა საკმარის საფუძველს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თავისებურებების, ტენდენციებისა და კანონზომიერებათა ობიექტურად შეფასებისათვის. ამიტომ საჭიროა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების და წინააღმდეგობრივი და მრავალმხრივი პროცესის სისტემური ანალიზი, რათა გამოვლინდეს და შეფასდეს უკანასკნელ წლებში ეროვნული ეკონომიკის განვითარება, ობიექტური და სუბიექტური, ასევე, გარე (ეგზოგენური) და შიდა (ენდოგენური) ფაქტორები.

პირველ ეტაპზე მყისიერად დაეცა მშპ-ის მოცულობა: 1994 წელს მან შეადგინა რეფორმამდელი პერიოდის მშპ-ის მხოლოდ 27,8%. ამავე პერიოდში კატასტროფულად დაეცა: სამრეწველო პროდუქციის წარმოება (85

პროცენტული პუნქტით), სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება (2-ჯერ), კაპიტალური დაბანდება (97,2 პროცენტული პუნქტით), ტვირთბრუნვის მოცულობა (67 პროცენტული პუნქტით) და ა.შ.

ნიშანდობლივია, რომ 1994 წლის ეკონომიკური მაჩვენებლები საქართველოში პირველად მიღწეული იყო: მრეწველობაში – 40 წლის წინ (1954 წელს), სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაში – 49 წლის წინ (1945 წელს), კაპიტალურ დაბანდებაში – 35 წლის წინ (1959 წელს), ტვირთბრუნვაში (რკინიგზის ტრანსპორტით) 54 წლის წინ (1940 წელს).

წარმოების მკვეთრად დაცემისას ე.წ. ლიბერალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელებამ საფინანსო მეურნეობის სრულ მოშლას შეუწყო ხელი. 1993 წელს დაფიქსირდა ჰიპერინფლაციური პროცესები. 1993 წლის მეორე ნახევრიდან 1994 წლის ოქტომბრამდე, ინფლაციის ტემპი საშუალოდ თვეში შეადგენდა 60-70%-ს. გაუფასურდა ეროვნული ბანკის კუპონი.

როგორც ჩანს, აღნიშნულ პერიოდში კატასტროფულად დაეცა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე - ეკონომიკა სისტემურ კრიზისში შევიდა. ეს მოვლენა ამ ეტაპის მკაფიოდ გამოკვეთილი ტენდენციაა და ლოგიკური შედეგია. ამასთან, 1994 წელს ანტიკრიზისული პროგრამის მიღებით, 1995 წელს ეროვნული ვალუტის – ლარის ამოქმედებით, ინფლაციური პროცესების რეგულირებით, რაც მთავარია 1995 წელს

ქვეყნის კონსტიტუციის მიღებით, რომელმაც ეროვნული ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია განსაზღვრა, მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკით, ინდიკატიური დაგეგმვის, როგორც განვითარების რეგულირების ინსტრუმენტის აღიარებით, თავად ფორმირებდნენ სახელმწიფომ უკვე კრიზისში მყოფი ეკონომიკის გაჯანსაღების გარკვეული პოზიტიური ფონის შექმნა. ეს მოვლენა თავისებურებაცაა და ტენდენციაც. აქვე აღვნიშნავთ, რომ პოზიტიური ფონი საკმარისი არ აღმოჩნდა წარმატებული სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნებისათვის.

სტატისტიკის სამსახურის ინფორმაციით დასტურდება, რომ მშპ ზრდის ტემპებმა შეადგინა წინა წელთან შედარებით: 1996 წელს – 111,2%, 1997 წელს – 110,8%, 2000 წელს – 101,8%, 2001 წელს – 104,2%, 2002 წელს – 105,5%, 2003 წელს – 111,1%, 2004 წელს – 105,9%, 2005 წელს – 109,6%, 2006 წელს – 109,4%, 2007 წელს – 112,4%, 2008 წლის პირველ ნახევარში – 108,5%.

კლასიკური გაგებით, ეკონომიკური ზრდის ზემოთ მოცემული მაჩვენებლები თითქოს ერთობ წარმატებული, მთამბეჭდავი და სტაბილურობის არგუმენტადაც გამოიყენება. რეალურად კი მათი პოზიტიური გავლენა მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე (ზრდის მთავარი მიზანი) უმნიშვნელოა და ეროვნული ეკონომიკის საჭირო მასშტაბებით განვითარებას, უფრო სწორად სისტემური კრიზისიდან გამოსვლის დაჩქარებას ვერ უზრუნველყოფენ. განვითარების

მაღალი მაჩვენებლები ფაქტობრივად ეროვნული ეკონომიკის აღდგენითი, საკომპენსაციო ზრდის პროცესს ასახავს და განისაზღვრება დაბალი საწყისი დონით. თუ მშპ ზრდის მონაცემებს შევუდარებთ რეფორმამდელი პერიოდის ანალოგიურ მაჩვენებლებს, ობიექტურად გამორჩეული მიღწეული მაჩვენებლების რეალური მნიშვნელობა. მაგალითად, 1990 წლის მიმართ მშპ წარმოება დაეცა: 1994 წელს – 27,8%-მდე, 2000 წელს ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 1990 წლის მოცულობის – 38,1%, 2007 წელს – 67%. როგორც ჩანს, ტრანსფორმაციული პროცესების 17 წლის მანძილზე მთავარი მაჩვენებელი 33%-ული პუნქტით დაეცა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ 2005 წლისათვის მშპ წარმოების რეფორმამდელი დონე დაძლეული ჰქონდათ რუსეთს, ბელარუსს, ყაზახეთს, უზბეკეთს, სომხეთს, აზერბაიჯანს, ლატვიას, ლიტვას და ესტონეთს. თანაც ბალტიისპირეთის სამივე ქვეყანაში 2-ჯერ მეტად. ქართველ ექსპერტთა ანალიზით, თუ 2008 წლამდე მიღწეულ მაღალ ტემპებს შევინარჩუნებდით, 1990 წლის დონის მიღწევა, საგარეულოდ შეიძლებოდა 2017 წლისათვის. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოს რეფორმამდელი (საბჭოთა) ეკონომიკა თითქმის 50 წლით (ორი თაობით) ჩამორჩებოდა მაშინდელ განვითარებულ ქვეყნებს, სისტემური ეკონომიკური კრიზისის შედეგად ჩამორჩენა რამდენიმე ათეული წლით განისაზღვრება.

მშპ მოცულობის მკვეთრად შემცირების ფონზე მიზანშეწონილია მისი შემადგენელი ელემენტების ცვლილებების ანალიზიც (**იხ. ცხრილი 1**).

როგორც ცხრილიდან ჩანს, სამრეწველო პროდუქციის უმნიშვნელოვანეს სახეობათა წარმოება მკვეთრად დაეცა. თვისებრივად შეიცვალა მშპ დარგობრივი სტრუქტურაც. საგულისხმოა ერთი ნიუანსიც: თუ საქართველოს მრეწველობაში 1990 წლამდე საშუალოდ იქმნებოდა 12,4 მლრდ მანეთის პროდუქცია, 2007 წელს ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 2381,6 მლრდ ლარი. ნიშანდობლივია, რომ **სამრეწველო პროდუქციის მოცულობის 77%-ზე მეტი ორ დარგზე – სასურსათო პროდუქციისა და ელექტროენერჯის წარმოებაზე მოდიოდა.**

ამრიგად, გარდაქმნების განვლილ პერიოდში ქვეყანამ ძლიერი სამრეწველო პოტენციალი ფაქტობრივად დაკარგა და ამით გახანგრძლივდა კრიზისიც.

1990-2007 წლებში მკვეთრად დაეცა აგრარული სექტორის პოტენციალი. ჩაის ფოთლის წარმოება შემ-

(ცხრილი 1

საქართველოს სამრეწველო პროდუქციის ზოგიერთ უმნიშვნელოვანეს სახეობათა წარმოება (1988-2007 წლები)

მაჩვენებლები	1988	1995	2000	2004	2006	2006 წლის მიმართ.
1 ელექტროენერჯია მლნ. კვტ/სთ	14599,7	7082	7451,3	6923,5	7599,2	50,7
2 ქვანახშირი ათასი ტ.	1426	42,6	7,3	8,1	10,6	0,7
3 ნავთობი	185,6	42,7	109,5	97,6	63,5	34,2
4 მანგანუმი ათასი ტ.	1839	41,9	63,1	218,5	296,5	16,1
5 ცემენტი	1351	59	347,7	441,5	789,5	58,4
6 მინერალური წყლები ათასი ნახევარ ლიტრი	333,9	9403,9	72344,7	8168,4	156474	48,3
7 არაყი, ათასი დალი	429,0	102,6	439,4	425,3	776,5	181
8 ღვინო, ათასი დალი	15,830	3669,6	1665,4	26662	2117,8	13,4
9 კონიაკი (ბრენდი) ათასი დალი	2209	157,9	71,3	193,0	151,6	6,9
10 ცქრილა ღვინო, ათასი დალი	1954,5	49,8	87,7	163,8	136,9	7,1
11 ჩაი ნატურალური, ტონა	122584	4230	3014,7	4052,2	3481,6	2,8

ცირდა 69-ჯერ, ყურძნისა - 3-ჯერ, ხილისა - 2,6-ჯერ, ციტრუსებისა - 3,8-ჯერ, ხორცისა - 2,4-ჯერ, რძისა - 1,5-ჯერ, კვერცხისა - 1,8-ჯერ. დაინგრა დარგის საწარმოო და ორგანიზაციული ბაზა. კატასტროფულად დაეცა მიწის ნაყოფიერება. ეროზიას განიცდის სავარგულების 40%, დამლაშებული და ბიცობიანია 218 ათასი ჰა. აღსანიშნავია, რომ 2007 წელს საქართველოში წარმოებულ იქნა 75 ათასი ტონა ხორბალი. მაშინ, როცა მისი წლიური მოხმარება ფიზიოლოგიური ნორმით 800-850 ათას ტონას შეადგენს. დღეს აგრარული სექტორი დიდი ხნის წინანდელი ფორმის - ნატურალური მეურნეობის ბაზაზე ფუნქციონირებს. მან სავალუტო რესურსების ფორმირების დარგის ფუნქცია დაკარგა. ჩანასახობრივ მდგომარეობაშია სოფლად საწარმოო კოოპერაცია. ინფრასტრუქტურა ფაქტობრივად არ ფუნქციონირებს.

მატერიალური წარმოების დონის მკვეთრმა ვარდნამ, ბუნებრივია განაპირობა სოციალური სფეროს განვითარების დონის ადექვატური შემცირებაც, რაც ცლოგიკურად აისახა სოციალური სფეროს მაჩვენებლებზე.

დემოგრაფიული სიტუაცია ბაზენავდა

თუ 1990 წელს ქვეყნის მოსახლეობა შეადგენდა 5424,4 ათას კაცს, 2006 წელს შეადგინა 4403,3 ათასი, ანუ შემცირდა ერთ მლნ 23 ათასით. თუ 1990 წელს ყოველ 1000 კაცზე მატება (პრომილე) შეადგენდა 7,8 კაცს, 2002 წელს ბუნებრივი მატება საერთოდ არ აღნიშნულა. მნიშვნელოვნად შეიცვალა მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურაც. მაგალითად, 15 წლამდე ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობა შემცირდა **24,9%-დან 20,9%-მდე**, 65 წელს გადაცილებული მოსახლეობა გაიზარდა **8,9%-დან 12,8%-მდე**. ეს ნიშნავს იმას, რომ მოსახლეობის დაბერების პროცესი ღრმავდება. 1989-2006 წლებში ქვეყნის მოსახლეობის საშუალო ასაკი 33,9 წლიდან 37,6 წლამდე გაიზარდა. ასევე შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტის მიხედვით ქვეყანა ნორმალური რეპროდუქტიულობის დონეზე ბევრად დაბალი მაჩვენებლით ხასიათდება (1,35 ბავშვი - ერთ ქალზე, მაშინ, როცა მოსახლეობის აღწარმოებისათვის ეს მაჩვენებელი უნდა იყოს 2,14 მინც). მაღალია 1 წლამდე ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტი. მაგალითად, 2005 წელს 1000 ცოცხალ შობილზე იგი შეადგენდა 19,7-ს. ეს ყველაზე უარესი მაჩვენებელია პოსტსოციალისტურ ქვეყნებთან შედა-

რებითაც (აზერბაიჯანში - 9,8, სომხეთში - 11,5, უკრაინაში - 9,4, რუსეთში - 11,4, ბელარუსში - 6,9).

ზემოთ მოცემული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქვეყანაში საქმე გვაქვს დემოგრაფიული სიტუაციის გამწვავებასთან: **შობადობის კრიზისულ ზღვრამდე შემცირება, დეფორმირებული სექსობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა, მოსახლეობის ჯანმრთელობის მკვეთრი გაუარესება, გარე და შიდა მიგრაციის ფართო მასშტაბები, დემოგრაფიული პროცესების „მართვის“ სპონტანური (უფრო სწორად, კონიუნქტურული) ხასიათი.**

ცხოვრების დონე მკვეთრად დაეცა

1990 წელს საქართველოში მოხმარების საზოგადოებრივი ფონდებიდან გასაცემლებისა და შეღავათების ჩათვლით, საშუალო თვიური ხელფასი 293,1 მანეთს შეადგენდა. რა თქმა უნდა, ეს დიდი თანხა არ იყო, თუმცა, მას მაღალი მსყიდველობითუნარიანობა ჰქონდა. მაგალითად, მაშინ ერთი მანეთით ადამიანს შეეძლო ეყიდა **500 გრამი პური, 50 გრამი კარაქი, 150 გრამი საქონლის ხორცი, ერთი ლიტრი რძე, ერთი ცალი კვერცხი**. ერთ თვეში 30 მანეთი, ანუ თვიური შემოსავლის 10,2% უზრუნველყოფდა ზემოთ აღნიშნული პროდუქტების მოხმარებას თითქმის განვითარებული ქვეყნების დონეზე. 1996 წელს ზემოთ აღნიშნული მოცულობით პროდუქტების შეძენას საბაზრო ფასებით 4 ლარი სჭირდებოდა. ამ პერიოდში სადღეღამისო მოხმარებამ 1695 კ/კალორია შეადგინა. 2006 წელს ექსპერტთა ჯგუფის მიერ ჩატარებული ანალიზიდან ჩანს, რომ თუ 1989-90 წლებში მინიმალური პენსიით (70 მანეთი) შეიძლებოდა 233 კგ. პურის შეძენა, 2006 წლის თებერვალში მინიმალური პენსიით (**28 ლარი**) შესაძლებელი იყო მხოლოდ **28 კგ-ის** (ანუ 8-ჯერ ნაკლები). განვილილ პერიოდში ხორცისა და ხორცპროდუქტების წლიური მოხმარება შემცირდა თითქმის ორჯერ, რძისა - 4-ჯერ. დაბალია თევზულის, კვერცხის, ბოსტნეულის მოხმარებაც. მოხმარებულ კალორიებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა პურ-პროდუქტების ხვედრითი წილი. განვილილ პერიოდში შემცირდა მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო (ხანგრძლივი მოხმარების) საგნებით უზრუნველყოფის მაჩვენებელიც. აღსანიშნავია, რომ ამ დანიშნულების საგნების უდიდესი ნაწილი რეფორმამდე პერიოდშია შექმნილი და ფიზიკური ცვეთის გამო სწრაფად გამოდის მწყობრიდან.

სიღარიბე - გლობალური მოვლენა

თანამედროვე პირობებში სიღარიბის პრობლემამ გლობალური ხასიათი მიიღო. გაეროს მონაცემებით, მსოფლიოში შიმშილობს 1 მლრდ. კაცი, ყოველწლიურად ამ მიზეზით იღუპება 70 მლნ. აღნიშნულმა პრობლემამ გაამწვავა სოციალური დაძაბულობა. ნიშანდობლივია, რომ სიღარიბეს ადგილი აქვს როგორც განვითარებად, ასევე, განვითარებულ ქვეყნებშიც. 2000 წლის მონაცემებით, აშშ-ში 32 მლნ კაცი, ანუ 14,1% სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ იყო. მსოფლიოში 3 მლრდ კაცი შემოსავლის სახით დღეში 2 დოლარამდე იღებდა, მათ შორის 1,3 მლრდ-ს დღე-ღამეში ერთი დოლარი შემოსავალი გააჩნდა. XXI საუკუნის დასაწყისისთვის მსოფლიოში მოსახლეობის 20% მოიხმარდა მსოფლიო შემოსავლების 85%-ს, 80% იღებდა შემოსავლების მხოლოდ 15%-ს, ხოლო 20% ყველა დაბალ შემოსავლიანი მოსახლეობის - 1,3%-ს. ექსპერტთა პროგნოზით, 2015 წელს მსოფლიოში სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ 2 მლრდ ადამიანი იცხოვრებს. ცნობილია, რომ სიღარიბის დონე დგინდება საარსებო მინიმუმის მიმართ. იგი სიღარიბის აბსოლუტური ზღვარია. მინიმუმად ითვლება პრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი, რომელიც განისაზღვრება სამომხმარებლო კალათის მიხედვით. განასხვავებენ კალათის **რაციონალურ და მინიმალურ** დონეებს. პირველი ყალიბდება მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების შესაბამისად, ხოლო მეორე განსაზღვრავს ადამიანების მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას კვებაზე, ტანსაცმელზე, საცხოვრებელზე იმ დონით, რომლის დაბლა მისი არსებობა შეუძლებელია. სამომხმარებლო კალათა ფაქტობრივად აღიარებულია სასიცოცხლო მინიმუმად, სიდიდედ, რომლითაც განისაზღვრება კვების პროდუქტებისა და კალორიების რაოდენობა, აგრეთვე არასასურსათო საქონელსა და მომსახურებაზე, სავალდებულო გადასახადებზე განეული ხარჯები. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში საარსებო მინიმუმის მიმართ სიღარიბის ზღვარი შეადგენდა 1994 წელს - 80%, 1997 წელს - 44,2%, 2000 წელს - 51,8%, 2003 წელს - 54,5%. ქვეყანაში 2004 წლიდან საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების საყოველთაოდ მიღებული მეთოდიკა შეიცვალა. თუ ადრე იგი იანგარიშებოდა ნორმატიული სტატისტიკური მეთოდით და ემყარებოდა 2500 კილოკალორიის სასურსათო კალათის ღირებულებასა და მინიმალურ არასასურსათო ხარჯებს, 2005 წლიდან საარსებო მი-

ნიმუში იანგარიშება სტატისტიკური მეთოდით, რომელიც ეყრდნობა მოსახლეობის ყველაზე უქონელი 10%-ის ფაქტობრივ მინიმალურ მოხმარებას. ასეთმა მიდგომამ სიღარიბის ადრინდელი მაჩვენებლების კორექტირება გამოიწვია. მაგალითად, თუ 2002 წელს საქართველოში ოფიციალურად საარსებო მინიმუმი შეადგენდა 127,9 ლარს, 2004 წლისთვის იგი თვითნებურად შეიცვალა 84,3 ლარით, შესაბამისად სიღარიბის დონე 2004 წლის ოფიციალური მაჩვენებელი 52%-ის ნაცვლად სტატისტიკის სამსახურმა დააფიქსირა 35,7%, ხოლო 2005 წლისა - 39,4%, ეს მაშინ, როცა ადრინდელი მეთოდით იგი 2005 წელს ფაქტობრივად შეადგენდა 57,7%-ს. 2006 წელს სიღარიბის მაჩვენებელმა (ახალი მეთოდით) შეადგინა 40,3%. შემდეგ ეს მონაცემებიც შეიცვალა და ამჟამინდელი ოფიციალური ინფორმაციით ნაჩვენებია, რომ 2004 წელს საქართველოში სიღარიბის დონე თითქოს შეადგენდა 24,6%-ს, 2005 წელს - 24,1%-ს, 2006 წელს - 23,3%-ს, 2007 წელს - 21,3%-ს. აღმოჩნდა, რომ ქვეყანაში ერთი წლის მანძილზე სიღარიბის დონის მაჩვენებელი თითქმის 30 პროცენტული პუნქტით შემცირდა და ამით 2015 წლისათვის განსაზღვრული მიჯნა (26%) 10 წლით ადრე დაძლეულ იქნა (?!).

ზაზგასმით უნდა ითქვას, რომ სიღარიბის ზღვარი (საარსებო მინიმუმი) უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური ინდიკატორია, რომელიც ღირებულებითი ფორმით ახასიათებს საზოგადოების ნევრთა სხვადასხვა ტიპის შინამეურნეობის ფუნქციონირებისთვის აუცილებელ მინიმალურ საშუალებათა (სასურსათო, არასასურსათო საქონელი, მომსახურება) ერთობლიობას ეკონომიკის განვითარების მოცემული მომენტისათვის. ამდენად, მის განსაზღვრაში პოლიტიკური კონიუნქტურის გავლენით უხეში სუბიექტური ჩარევები უნდა გამოირიცხოს.

რას გვპუზნება მოსახლეობის შემოსავლებისა და გასაჯვლის სტრუქტურა?

განვიღო პერიოდში არსებითად შეიცვალა ქვეყნის მოსახლეობის შემოსავლების სტრუქტურა და მოცულობა. თუ 1990 წელს საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი შეადგენდა 214 მანეთს, 1995 წელს შეადგინა 13,6 ლარი, 1996 წელს - 35 ლარი (ეკონომიკის დარგებში), 27 ლარი საბიუჯეტო ორგანიზაციებში, 45 ლარი არასაბიუჯეტო ორგანიზაციებში. 2000 წელს - 72,5 ლარი, 2003 წელს - 101,5

ლარი, 2007 წელს - 241 ლარი, მათ შორის სახელმწიფო სექტორში 224 ლარი, კერძო სექტორში - 300,6 ლარი. 1996 წელს პენსია შეადგენდა 8 ლარსა და 50 თეთრს, 2007 წელს - 75 ლარს, ამავე წელს შინამეურნეობათა მთლიანმა ფულადმა შემოსავალმა შეადგინა 348,1 ლარი. მათ შორის ხელფასზე მოდიოდა 31%, ფულად გზავნილებზე - 14%, ფულის სესხებით, დანაზოგების გამოყენებით ან ქონების გაყიდვით მიღებულ შემოსავლებზე - 12,5%. აღსანიშნავია, რომ 2000-2007 წლებში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან შემოსავალი გაიზარდა მხოლოდ 7 ლარით (შეადგინა 27,2 ლარი, ანუ ფულადი შემოსავლების 7,8%).

რაც შეეხება შინამეურნეობათა ხარჯების სტრუქტურას, იგი რიგი თავისებურებებით ხასიათდება. მაგალითად, სამომხმარებლო ხარჯებზე მოდის შემოსავლების 93,8%, ამათგან ნახევარი საკვებზე, სასმელსა და თამბაქოზე. ჯანმრთელობაზე თვიური ფულადი შემოსავლებიდან თუ 2000 წელს დაიხარჯა 10,2 ლარი (4,7%), 2005 წელს - 19,5 ლარი (6,7%), 2007 წელს 27,9 ლარი (8%). განათლებაზე, კულტურასა და დასვენებაზე განეულმა ხარჯებმა 2007 წელს შეადგინა 12,9 ლარი (3,7%). ქვეყნის მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურა, როგორც ჩანს, მინიმალურად ვერ პასუხობს მოსახლეობის საარსებო მინიმუმით განსაზღვრულ დონეს. განსაკუთრებით საგანგაშო მდგომარეობა განათლების და კულტურის სფეროში.

გარდამავალი პერიოდისათვის დამახასიათებელია შემოსავლების მიხედვით დიფერენციაციის სახიფათო ტენდენცია. მაგალითად, 1996 წელს ქართველ ექსპერტთა გამოკვლევებით, მოსახლეობის 1% ფლობდა ეროვნული სიმდიდრის 1/3-ს, დაგროვილი საშინაო ქონების - 25-30%-ს. მოსახლეობის უმდიდრესი 10%-ის წილად მოდიოდა ფარული პრივატიზების 9-10%, ღია პრივატიზების 35-40%, მიმდინარე შემოსავლების 35%. კერძო და აქციონერულ საკუთრებაში გადასული ძირითადი ფონდების - 70-75%. ამავე პერიოდში ყველაზე მაღალშემოსავლიანი 10% შემოსავალი ყველაზე დაბალშემოსავლიანი 10%-ის შემოსავლებს აღემატებოდა 50-ჯერ, 2005 წელს - 49,1-ჯერ. ყურადღებას იმსახურებს ექსპერტთა შემდეგი ინფორმაცია: მსოფლიოში აღიარებულ კლასიკურ სამეცნიერო დაყოფას (მდიდრები, საშუალო ფენა (კლასი), ღარიბები) საქართველოში დაუმატეს შეძლებულების (სოციალური ფენა მდიდრებსა და საშუალო კლასს შორის) და ლატაკთა (უკიდურესად და-

რიბი) კატეგორიებიც. სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ მდიდრებად ჩაითვალა ის ოჯახები, რომელთა შემოსავალი საარსებო მინიმუმს სულ ცოტა 4-ჯერ აღემატებოდა (იმ დროისათვის 4 სულიანი ოჯახისათვის მინიმუმი შეადგენდა 196,6 ლარს). ასეთ ოჯახთა რაოდენობამ მთლიანად ქვეყანაში შეადგინა 6-7%. შეძლებულ ოჯახებს მიაკუთვნეს ისინი, ვისი შემოსავლები 3-4-ჯერ აღემატებოდა საარსებო მინიმუმს (ასეთი აღმოჩნდა 6-7%). საშუალო ფენას მიეკუთვნა ოჯახები, რომლებსაც საარსებო მინიმუმზე არა უმეტეს 3-ჯერ მეტი შემოსავალი ჰქონდა (მათმა საერთო რაოდენობამ შეადგინა 21-23%). ყველა ის ოჯახი, რომელსაც საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავალი ჰქონდა, მიეკუთვნა ღარიბთა ფენას. ცალკე გამოიყო ლატაკთა ფენა (ის ოჯახები, ვისაც შემოსავლები საარსებო მინიმუმის ნახევარზე ნაკლები ჰქონდა). ყველა სხვა ოჯახი, რომელთა შემოსავლები მერყეობდა საარსებო მინიმუმსა და მის ნახევარს შორის „უბრალოდ“ ღარიბებად ჩაითვალა. ასეთი კლასიფიკაციით იმ დროისათვის 21% „უბრალოდ“ ღარიბი იყო, ხოლო 41% - ლატაკი.

გარდამავალ პერიოდში დაფიქსირდა უნიკალური სოციალური და ეკონომიკური თავისებურება: ღარიბებად მიჩნეული ბევრი ოჯახი დაგროვილი ქონებით (საცხოვრებელი, ხანგრძლივი მოხმარების საგნები) ნამდვილად არ მიეკუთვნებოდა ღარიბთა კატეგორიას. ოფიციალური ინფორმაციით, მოსახლეობის თითქმის 70%-ს, რომელთა მიმდინარე შემოსავლები სიღარიბის ზღვარზე დაბალი იყო, ჰქონდა ბინა, ტელევიზორი, მაცივარი, სარეცხი მანქანა და ა.შ.

გვეყოლება კი საშუალო ფენა?

გარდაქმნების წინააღმდეგობრივ პროცესში, ბუნებრივია გამოიკვეთა საშუალო ფენის ფორმირების პრობლემა. მცირე და საშუალო ბიზნესის სოციალურ-ეკონომიკური როლი ისტორიულად ცნობილია. მაგალითად, მისი სოციალურ-ეკონომიკურ ფუნქციად აღიარებულია საზოგადოების საშუალო ფენის ფორმირება, რომელიც სტაბილიზაციის ძლიერი საშუალებაა, ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ფუნქციად - კონკურენტულ გარემოში აქტიური პოზიცია, პოლიტიკურ ფუნქციად დასაქმებისათვის ყოველმხრივი ხელშეწყობა.

საქართველოში შექმნილია მცირე მენარმეობის განვითარების ხელშეწყობი ობიექტური პირობები: ბუნებ-

რივი რესურსების მრავალფეროვნება, ეკონომიკის რესურსული პოტენცი-ალი, უნიკალური სასოფლო-სამე-ურნეო კულტურების მოყვანის ხელ-საყრელი პირობები და ა.შ. ერთ-ერთ პოზიტიურ პირობად უნდა მივიჩნიოთ საქართველოს ტერიტორიის ვერტიკა-ლური დაყოფის პრინციპი. საქართვე-ლო, როგორც კლასიკური მთიანი ქვე-ყანა დასახლებული პუნქტების სიმ-რავლით გამოირჩევა. ეს კი მოსახლე-ობის დასაქმებისათვის ხელსაყრელად აქცევს მცირე სანარმოთა განვითარე-ბას. ცნობილია, რომ მცირე მენარმე-ობა უშუალო გავლენას ახდენს ეკო-ნომიკურ განვითარებაზე (ზრდაზე): მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების დანერგვით, დასაქმების, შრომის ინ-ტენსიფიკაციის ზრდით, დანახარჯე-ბის შემცირების შესაძლებლობით და რაც არსებითაა, სწრაფად ცვალებად სიტუაციებთან ადაპტირების უნარით.

ქართველ ექსპერტთა გათვლით, საქართველოში საშუალო კლასს ამ-ჟამად მიეკუთვნება მოსახლეობის მხოლოდ 10-11%. ამიტომ მისი პოზი-ტიური გავლენა საზოგადოების სტა-ბილურობაზე, მითუმეტეს, ეკონო-მიკურ ეფექტიანობაზე ჯერ კიდევ სუსტია, რაც სისტემური კრიზისის გახანგრძლივებას უწყობს ხელს. გა-სათვალისწინებელია ის თავისებურე-ბებიც, რომ საშუალო ფენა გარკვეულ-ნილად ბუფერულ როლს ასრულებს და ერთმანეთთან უშუალოდ აკავში-რებს მდიდარ და ღარიბ ფენებს, არე-გულირებს მათ შორის წარმოქმნილ წინააღმდეგობას და თავისი შუალე-დური მდგომარეობით მათთვის ორი-ენტირის ფუნქციასაც ასრულებს.

დასაქმების (საერთოდ, უმუშევ-რობის) პრობლემა ყველაზე მწვავე და მასშტაბურობით საშიშ ხასიათს იძენს. ოფიციალური ინფორმაციით, 2007 წელს 15 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობა შეადგენდა 3350,8 ათას კაცს, მათ შორის ეკონომიკურად აქ-ტიური ნაწილი 1965,3 ათასს (58,6%). ამავე პერიოდში დასაქმებულად აღი-არებული იყო 1704,2 ათასი (86,7%), აღსანიშნავია, რომ 2000-2007 წლებში დასაქმებულთა რაოდენობა 135 ათასი კაცით შემცირდა. 2007 წელს თვით-დასაქმებულთა რაოდენობა დაქირა-ვებულებს აღემატებოდა 453 ათასი კაცით. ამასთან, თვითდასაქმებულთა 71% სოფლის მეურნეობაში, 15% კი ვაჭრობაში მუშაობს.

საბარაო-ეკონომიკური ურთიერთობების შუა-ჩრდილი

განვიხილოთ პერიოდში ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში მკაფიოდ

გამოიკვეთა საგარეო-ეკონომიკური ფაქტორების მზარდი, მაგრამ ხშირად ურთიერთგამომრიცხავი როლიც. ეს თავად ტრანსფორმაციული პროცე-სების რიგი თავისებურებებით უნდა აიხსნას.

ამჟამად საქართველო ჩართულია გლობალურ პროცესებში. 2008 წელს მას სავაჭრო ეკონომიკური ურთიერ-ობები ჰქონდა 128 ქვეყანასთან. გა-მოიკვეთა ევროკავშირის ქვეყნებთან მისი ურთიერთობების მზარდი ტენ-დენცია. 1999 წლიდან საქართველო ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის და რიგი რეგიონული ალიანსების წევ-რია.

2008 წელს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ **7555,8 მლნ.** აშშ დოლარი შე-ადგინა. აქედან ექსპორტზე **1497,7**, ხო-ლო იმპორტზე **6058,1 მლნ** მოდიოდა, ანუ 4-ჯერ მეტი. ქვეყნის უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი **4560,4 მლნ** დოლარს შეადგენდა. აღსანიშნავია, რომ 2000 წელთან შედარებით ექსპორტი გაი-ზარდა 4-ჯერ, იმპორტი 8,5-ჯერ.

2008 წელს საქართველოს უარყო-ფითი სავაჭრო ბალანსი ჰქონდა 107 პარტნიორ ქვეყანასთან (დადებითი 21 ქვეყანასთან), დსთ ქვეყნების წი-ლად მოდის საგარეო-სავაჭრო ბრუნ-ვის 33,7%, მათ შორის ექსპორტის 36,2 და იმპორტის 33%. 2008 წელს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებს შორის პირველ ადგილზეა თურქეთი (15,9%). თურქეთში ექსპორტი 262,9 მლნ. დოლარს შეადგენდა, მათ შორის 63,6 მლნ დოლარი მოდიოდა ფეროშე-ნადნობებზე, 30 მლნ. - შავი ლითონე-ბის ჯართზე, 6,4 მლნ - აზოტოვან სა-სუქებზე.

განვიხილოთ თუ როგორ უწყობს ხელს ექსპორტ-იმპორტის სტრუქტურა ეროვნული ეკონომიკის განვითარებას.

2008 წლის ტრადიციულად იმპორ-ტის სტრუქტურაში წამყვანი პოზიცია უჭირავს ნავთობსა და ნავთობპრო-დუქტებს (10,7%), სამკურნალო საშუ-ალებებს (2,8%), მსუბუქ ავტომობი-ლებს (7,1%), ხორბალს (2,7%) და ა.შ. რაც შეეხება ექსპორტს, იგი განვიხილო პერიოდში ხასიათდება ქვეყნიდან ძი-რითადად სხვადასხვა სახის ნედლეუ-ლის გატანის ტენდენციით. მაგალი-თად, 1995-2007 წლებში ექსპორტის სტრუქტურაში სტაბილურად ყველა-ზე მნიშვნელოვანი იყო შავი ლითონის ჯართი, ხე-ტყე, დაუმუშავებელი, ან ნახევრად დამუშავებული ოქრო, ახა-ლი, ან გამხმარი კაკალი, სასუქები, ფე-როშენადნობები და სხვ. ნიშანდობლი-ვია, რომ 2000-2007 წლებში ქვეყნიდან გატანილ იქნა 500 მლნ-ზე მეტი დო-ლარის ღირებულების შავი ლითონის ჯართი, რაც იმას ადასტურებს, რომ ექსპორტი, როგორც პროცესი, ხელს

უწყობს ჯერ კიდევ არსებული დანად-გარ-მოწყობილობების, მათ შორის, მისი ვარგისი ნაწილისა და საერთოდ ნედლეულის გატანას. **ეს ის შემთხ-ვევაა, როცა თვითონ სახელმწიფო ასტიმულირებს ეროვნული სიმდიდ-რის განიავებას და თვითდინებაზე უშვებს საექსპორტო პროდუქცი-ის წარმოების პროცესს. იმპორ-ტის სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ მაღალი ტემპებით იზრდება ისეთი პროდუქციის შემოტანა, რომლის წარმოების ხელსაყრელი პირობები ქვეყანას გააჩნია. მაგალითად, ხორ-ბლის შემოტანა 2007 წელს 2000 წელ-თან შედარებით გაიზარდა 4,7-ჯერ, შაქრისა - 3,6-ჯერ და სხვ.**

საგარეო ვალის დინამიკა სა-შიშ ტენდენციებზე მიუთითებს. 1995 წელს საგარეო ვალმა შეადგინა 1149,7 მლნ აშშ დოლარი, 2000 წელს - 1556,1 მლნ დოლარი, 2003 წელს - 1753,8 მლნ. დოლარი. 2009 წლის 31 იანვრის მდგო-მარეობით, საგარეო ვალმა შეადგინა 4 მლრდ 367 მლნ 579 ათასი ლარი (2650 მლნ აშშ დოლარი). როგორც ჩანს, **ქვე-ყანა არსებითადაა დამოკიდებული უცხოურ კაპიტალზე, შესაბამისად, კრედიტორთა (სხვადასხვა ეკონომი-კური და ფინანსური სტრუქტურები) შემოთავაზებულ სხვადასხვა სახის რეკომენდაციებზე** (პოლიტიკური ზე-გავლენის მექანიზმები).

ბარდაქმნების სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები

განხორციელებული რეფორმე-ბის შედეგად საქართველოში ჩამო-ყალიბდა და ფუნქციონირებს კვა-ზისაბაზრო ეკონომიკა. იგი თავისი აგებულებით მრავალწყობიანია (მრავალსტრუქტურული). პირობითად შეიძლება გამოვყოთ მისი 3 ძირითა-დი ნიშა.

1. **კერძო კაპიტალისტური წყო-ბა.** იგი მოიცავს ეკონომიკის მთავარი დარგების მსხვილ და საშუალო სა-წარმოებს, ასევე შერეული ტიპის ეკო-ნომიკურ სუბიექტებს. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარ-ტამენტის მიერ ჩატარებული გამოკვ-ლევებით, 2006 წელს საქართველოში სანარმოთა 95,7% მიეკუთვნებოდა არასახელმწიფო სექტორს.

2. **სახელმწიფო სექტორი.** მიუ-ხედავად იმისა, რომ სანარმოთა სა-ერთო რაოდენობაში მისი ხვედრითი წილი დიდი არ არის (4,3%), გამოშ-ვებული პროდუქციის მოცულობა-ში მას 22,1% უჭირავს. სახელმწიფო სექტორს დღეს მნიშვნელოვანი გავ-ლენა შეუძლია მოახდინოს ეკონომი-კის განვითარებაზე, თუმცა, იგი ად-

რეც და ამჟამადაც საზოგადოებრივ პროგრესს ხელს არ უწყობს. პირიქით, დაბალია მისი ეფექტიანობა. მაგალითად, 2005 წელს სახელმწიფო სექტორში მოქმედმა საწარმოებმა იზარალეს 156833,7 მლნ. ლარით (მთლიანი ზარალის 42,4%).

3. წერილსასაქონლო წყობა.

მას მიეკუთვნება მცირე საწარმოები (სამწესობრივად, მათი რაოდენობა დაზუსტებული არ არის. ყველა მათგანი სტატისტიკურ აღრიცხვაში არ ხვდება). სტატისტიკის დეპარტამენტის ინფორმაციით, 2006 წელს მცირე საწარმოების 94,5% ფუნქციონირებდა არასახელმწიფო სექტორში.

მცირე საწარმოების დიდი ნაწილი არაეფექტიანად ფუნქციონირებს. იმ იურიდიული პირ-საწარმოთა საერთო რაოდენობაში, რომლებმაც 2005 წელი ზარალით დაამთავრეს – 76,2% – მცირე საწარმოებია. ზარალის საერთო თანხამ 32,2 მლნ ლარი შეადგინა.

ახალ წყობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმონაქმნია გლეხური (ფერმერული) მეურნეობები (სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების 98%-ს კერძო სექტორი იძლევა).¹ ასევე, შინა მეურნეობები, მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც პროდუქციას არა მხოლოდ თავისთვის აწარმოებს, არამედ ანედის ბაზარსაც, ე.წ. ჯიხურების მფლობელები, რომლებიც მცირე საწარმოებად რეგისტრირებულნი არ არიან.

ეს წყობა, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერჯერობით მაღალეფექტიანი არ არის, პერსპექტივის თვალსაზრისით, სიცოცხლისუნარიანია. იგი მომავალი საშუალო ფენის ფორმირების რეალურ საფუძველს ქმნის.

გარდაქმნების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პოზიტიური შედეგია ის, რომ საზოგადოებაში მიღწეულია კონსენსუსი სამართიანი სტრატეგიული ამოცანის გაგებასა და მათი განხორციელების მიზანშეწონილობის აღიარებაში: **სოციალური, სამართლებრივი სახელმწიფოს აშენება, სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება; ეფექტიანი საბაზრო ეკონომიკის ფორმირება.**

შედარებით სტაბილურია ეროვნულ-

¹ 2005 წელს სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, დაახლოებით 656 ათასამდე კომერციული და მცირე გლეხური მეურნეობა ამუშავებდა დაახლოებით 953 ათას ჰა-ს, ანუ ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ 1,5 ჰა-ს. 2-დან 3 ჰა-მდე ეკუთვნოდა 24 ათასი მეურნეობას; 5-დან 10 ჰა-მდე – 6,5 ათას მეურნეობას; 100-დან 200-მდე) 325, 200-დან – 500-მდე – 250, 500 ჰა-ს ზევით – მხოლოდ 92 მეურნეობას (საქართველოს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ეროვნული სტრატეგია, 2006-2015, გვ. 55).

ლი ვალუტა, ინფლაციური პროცესები გარკვეულწილად რეგულირებადია, თუმცა, ეს პოზიტიური შედეგი (ფაქტორთა ერთობლიობა) ეფექტიანად და მიზანმიმართულად არ გამოიყენება ეკონომიკის მაღალი ტემპებით განვითარების პირობების მოსამზადებლად.

მიზანშეწონილია აქვე შევეხოთ გარდამავალი პერიოდის ერთ კონცეპტუალურ თავისებურებას. თუ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გარდამავალ პერიოდში მრავალწილობა განიხილებოდა როგორც გარდამავალი ეკონომიკის თვისება, აუცილებელი ნინაპირობა შემდგომში ერთნაირი (სოციალისტური) ეკონომიკურ სისტემაზე გადასვლისათვის, სოციალისტური ეკონომიკური სისტემიდან თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ სისტემაზე გარდამავალ პერიოდში ფორმირებულ მრავალწილობა (მრავალსუბიექტიანობა) უნდა განვიხილოთ, როგორც ახალი საბაზრო ეკონომიკური სისტემის მატერიალური, სამართლებრივი და ორგანიზაციული საფუძველი. მომავალში საკუთრების ერთ რომელიმე ფორმაზე საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბება, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განვითარების ლოგიკით არარეალურია. ამიტომ **პრაქტიკულად დგას ამჟამად ჩამოყალიბებული კვაზისაბაზრო მრავალწილობიანი (მრავალსუბიექტიანი) ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლების სტრატეგიული ამოცანა.**

გარდამავალ პერიოდში საქართველომ, ისევე როგორც სხვა პოსტ-სოციალისტურმა ქვეყანამ განიცადა ახალი მოვლენის - გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის ობიექტური წინააღმდეგობრივი პროცესების უშუალო გავლენა, გაძლიერდა კაპიტალისა და შრომის საერთაშორისო მიგრაციის ტემპები, ინტეგრაციული კავშირები. გლობალიზაციის პროცესის ყველაზე რეალურ სუბიექტებად ჩამოყალიბდა ტრანსნაციონალური კორპორაციები და საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური სტრუქტურები. რაც შეეხება სუვერენულ სახელმწიფოს, იგი გლობალური პროცესების პრესინგს განიცდის. მისი ფუნქციების მნიშვნელოვანი ნაწილი თანდათანობით გადადის, ერთის მხრივ, საერთაშორისო სტრუქტურებზე, მეორე მხრივ, დერეგულირების პრინციპით – პერიფერიებზე (რეგიონებზე).

გარდამავალ პერიოდში საქართველოსა და საერთოდ, პოსტსოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ ტრანსფორმაციაზე განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა გეოპოლიტიკურმა და გეოეკონომიკურმა ფაქტორებმა.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველომ გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ინტერესების სფეროში საკუთარი ადგილი, შესაბამისად, ფუნქციაც მოიპოვა.

თუ სოციალიზმზე გარდამავალ პერიოდში ტრანსფორმაციული პროცესების რეგულირება წარმოადგენდა სახელმწიფოს ექსკლუზიურ ფუნქციას, საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი პერიოდის სასტარტო ეტაპზე სახელმწიფომ სწორად ვერ განსაზღვრა სტრატეგიული განვითარების კუროს, უარი თქვა საკუთარ, თანაც, ექსკლუზიური ფუნქციების შესრულებაზეც.

სოციალიზმზე გადასვლის პერიოდში (არა მხოლოდ საქართველოში) მაღალი ტემპებით განვითარდა ეკონომიკა, შეიქმნა სრულიად ახალი დარგები, არნახულ დონეს მიაღწია განათლების, კულტურის, მეცნიერების განვითარებამ. მაგალითად, 1897 წელს საქართველოში ჩატარებული მოსახლეობის აღწერის მიხედვით, სოფლად ცხოვრობდა 85%, მათ შორის, წერაკითხვის უცოდინარი 78% იყო. 1989 წლის მოსახლეობის აღწერის მიხედვით კი საქართველოს მოსახლეობის 99,85% წერაკითხვის მცოდნე იყო, რაც მსოფლიოში ერთ-ერთი მაღალი მაჩვენებელია.

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მთავარი მოთამაშე სახელმწიფოა. იგი თავის ისტორიულ (ექსკლუზიურ) ფუნქციებს, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ვერ ასრულებდა და დღესაც ვერ ასრულებს. ამიტომ, იგი მნიშვნელოვანწილად აფერხებს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას. ეს სამიში ტენდენციაა.

გარდამავალ პერიოდში ჩამოყალიბდა **არასამთავრობო ინსტიტუტები**, რომლებიც მონოდედული არიან ყოველმხრივ ხელი შეუწყონ ახალი ტიპის სამოქალაქო საზოგადოების აშენებას, ეკონომიკურ სტაბილიზაციას. სამწესობრივად, მათი მოქმედების „საზღვრები“ ერთობ შეზღუდულია. ისინი ტრანსფორმაციულ პროცესებზე სერიოზულ გავლენას ვერ ახდენენ. **პოლიტიკური პარტიები**, რომლებიც მრავალრიცხოვნობით გამოირჩევიან, კლასიკური გაგებით იდეოლოგიურად და ორგანიზაციულად ფორმირების პროცესში არიან: როგორც მათი პროგრამებიდან ჩანს, სწორად არა აქვთ გაცნობიერებული (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ამჟამინდელი ტენდენციები. ამიტომ, უფრო ხშირად ცდილობენ ზოგად ქრესტომათიულ ჩარჩოში პრობლემების გადწყვეტას. ალბათ ამით აიხსნება ის, რომ პოლიტიკური დაპირისპირების ეპიცენტრში ქვეყნის განვითარების

სტრატეგია, როგორც ასეთი, კი არ დგას, არამედ მეტ ყურადღებას უთმობენ სახელმწიფო პოლიტიკის ცალკეული ფრაგმენტების (ხშირად არა მთავარი მოვლენების) შეფასებას. პოლიტიკური პარტიების შემდგომი განვითარება-გაძლიერება ქვეყანაში დემოკრატიულ ფასეულობათა დამკვიდრების გარანტია უნდა გახდეს!

ლოგიკურად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში აქტიურ როლს უნდა ასრულებდნენ პროფკავშირები. სამწუხაროდ, ისინი ჯერ კიდევ სუსტ გავლენას ახდენენ გარდაქმნების პროცესებზე, მათ მიერ შემოთავაზებული ღონისძიებები სპონტანური ხასიათისაა. სოციალური პარტნიორობის საყოველთაოდ აღიარებული გამოცდილება, მშრომელთა ინსტრესების დაცვის პრობლემებზე თანამედროვე მექანიზმები ფაქტობრივად არ გამოიყენება, ან ჩანასახობრივ მდგომარეობაშია.

საქართველოს მეცნიერება ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციალის ცენტრალური ბირთვი, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა გარდაქმნების პროცესს ფაქტობრივად ჩამოსცილდა, იგი პასიურ როლს ასრულებს ეკონომიკის განვითარებაში, საკუთარი ორგანიზაციული პოტენციალის მოშლით ქვეყნის განვითარებაზე გავლენას თანდათანობით კარგავს, ნაცვლად იმისა, რომ ქვეყნის განვითარების ლიდერის ფუნქციას ასრულებდეს.

ქვეყნის ეკონომიკაში კერძო ბიზნესს დომინირებადი პოზიცია აქვს, თუმცა იგი, ჯერ კიდევ სუსტია. **ბიზნესი მის ნილ პასუხისმგებლობას არ იღებს ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდისა და სისტემური კრიზისიდან გამოსვლისთვის.** საქართველოშიც ჩამოყალიბდა ახალი ტიპის ოლიგარქია, რომელიც ბიზნესს წარმატებით ვერ უძღვებოდა (ვერ უძღვება), სამაგიეროდ, ქვეყნის პოლიტიკური მართვის ექსკლუზიური უფლების მოპოვებისათვის ყველა (მათ შორის აკრძალული) ფორმითა და ხერხით იბრძოდა და იბრძვის. ასეთ სიტუაციას იმით ამართლებენ, რომ სახელმწიფოს სახით დღეს ბიზნესს ძლიერი და საიმედო პარტნიორი არ ჰყავს. ორივე სცოდავდა და სცოდავს. ვერც ერთი საკუთარ ფუნქციას ჯეროვნად ვერ ასრულებდა (ვერ ასრულებს). დღეს ორივე სჭირდება ქვეყანას: როგორც ძლიერი და საიმედო სახელმწიფო (პოლიტიკა), ასევე ძლიერი და მოქნილი ეკონომიკა (ბიზნესი), სხვანაირად, მენარმეობის განვითარების ხელსაყრელი გარემო არ შეიქმნება - ქვეყანას ისტორიული პერსპექტივა არ ექნება.

ეკონომიკაში შექმნილი მდგომარეობისთვის პასუხისმგებლობის

უდიდესი ნაწილი საერთაშორისო ეკონომიკურმა და ფინანსურმა სტრუქტურებმა უნდა აიღონ. ისინი ამას გაუზიან და მათ მიერ შემოთავაზებული „რეკომენდაციებით“ შექმნილი სისტემური კრიზისის შედეგებისათვის - ქვეყნის ეკონომიკის გაჩანაგებისათვის მთელ პასუხისმგებლობას მხოლოდ საქართველოს მხარეს აკისრებენ.

ამრიგად, საზოგადოებრივ ასპარეზზე მთავარი სუბიექტების მოქმედების ზემოთ განხილული სექშიდან ნათლად ჩანს, რომ არც ერთი მათგანი საკუთარ ფუნქციასაც ვერ ასრულებს, მით უმეტეს, მათ ერთობლივ, კოორდინირებულ საქმიანობაზე მსჯელობა საფუძველს მოკლებულია.

გარდამავალი პერიოდის მორალურ-ზნეობრივი შემაღლებელი

საქართველოში გარდამავალი პერიოდისათვის (როგორც ასეთის) მთავარი მამოძრავებელი იდეა იყო: **ძველი საძირკველშივე მოისპოს (იგულისხმება ეკონომიკა, კულტურა, მორალი), ეკონომიკური ლანდშაფტი მოსწორდეს, საბჭოთა სისტემაში ცხოვრება ჩაითვალოს მოქალაქეობრივ ნაკლად, ხოლო აქტიური მოღვაწეობა ერის სანინა აღმდგომ ქმედებად.** ასეთი „სულისკვეთებით“ დაიწყო ახალი პერიოდი - ძველის მყისიერად ნგრევისა და ჯერ კიდევ უცნობი, მაგრამ ლოგიკით თითქოს ახლის მშენებლობისა. ამ უკანასკნელის შესახებ ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდა არა მხოლოდ გამოსაცდელ „პოლიგონ - ქვეყანას“, არამედ მსოფლიო თანამეგობრობის სახელით მოქმედ სტრუქტურებსაც, რომელთა „რეკეპტებით“ საქართველოში უნდა აშენებულიყო **ახალი დემოკრატია, ახალი ეკონომიკა, ახალი სამოქალაქო საზოგადოება, ახალი მორალი და სხვა ბევრი რამ ახალი, მაგრამ ისე, რომ შემოთავაზებული ახლის ბუნება, თუნდაც ზოგადი კონტურები დღესაც გაცნობიერებული არ არის.**

ქვეყანა ფუჭ ილუზიებში მოექცა, იმის მოლოდინშია, რომ ვიღაც მოწყალეების თვალთვალს დადგომდა, უანგაროდ დახმარებას გაუწევს, ყოველმხრივ შეეცდება დაქუცმაცებული, დროსა და სივრცეში გაფანტული ინტელექტუალური პოტენციალი აღუდგინოს და ქვეყანა შეძლებს თავისი ისტორიული როლის მომავალშიც შესრულებას. **ასეთ ეიფორიაში დიდხანს ყოფნამ საზოგადოებაში დაამკვიდრა სხვის ხარჯზე ცხოვრების ფილოსოფია, გააძლიერა**

გულგრილობისა და უპასუხისმგებლობის ინსტინქტი, რაც დღევანდელი ცხოვრების განმსაზღვრელ ფაქტორად გვევლინება.

სამწუხაროდ, კაცობის, მამულიშვილობის, სამშობლოსათვის თავგანწირვით გამორჩეული ერის მნიშვნელოვანი ნაწილი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, კრიმინალურ აზროვნებას იძულებით ეზიარა და პასუხისმგებლობას ქვეყნის წინაშე უნდობლად ეკიდება. ქვეყნის დიდი მომავლის იმედად და არგუმენტად იშველიებს სენტენციას: **„ყველა ქვეყანამ დამოიარა ასეთი გზა, მაგრამ დღეს გიდებულად ცხოვრობენ“.** ჩვენი აზრით, ყველაზე დიდი საფრთხე ქვეყნისთვის ასეთი განწყობიდან მოდის. საზოგადოებაში დამკვიდრდა მეტად საშიში აზრი, რომ დემოკრატიულ ფასეულობებს მხოლოდ ისინი უნდა ეზიარონ, ვინც სოციალისტურ სისტემას არ ემსახურებოდა, ან ისინი, ვინც საბჭოთა სისტემაში აქტიურ საზოგადოებრივ ცხოვრებას კი ეწეოდა, მაგრამ არასოდეს სჯეროდათ სისტემის მიზნისა. მათ თურმე მაშინაც ჰქონდათ დემოკრატიული მსოფლმხედველობა, მაგრამ საბჭოთა დიქტატურა გასაქანს არ აძლევდა და თრთგუნავდა მათი ცხოვრების დემოკრატიულ საწყისს. მავანთა აზრით, ზოგიერთი იმდენად ნიჭიერი აღმოჩნდა, რომ, სწრაფად „გარდაიქმნა“ და ახალი ცხოვრების „მეზაირახტრობა“ განგებამ მხოლოდ მათ არგუნა.

რატომ მოხდა „აინონა-დაინონას“ პრინციპის გაპოლიტიზირება?

ჩვენი საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები ადეკვატურად ასახავს საყოველთაოდ გავრცელებული გულგრილობისა და უპასუხისმგებლობის თითქმის განუკურნებელ სენს, რომელიც ტრადიციულად, ყველა დროს ღრნიდა ქართულ ფენომენს. ასეთ სიტუაციას გარკვეულად ხელი შეუწყო „ძველი“ და „ახლის“ დაპირისპირებამ, რაც კატაკლიზმების გაღრმავების გარე და შიგაინიციატორთა ნისქეილზე ასხამდა წყალს. მათ ოსტატურად გამოიყენეს ბასრი იარაღი - „კლასობრივი ბრძოლის“ ფილოსოფიით ნასაზრდოები, „შადიმანიზმზე“ როგორც მსოფლმხედველობაზე მორგებული დაბეზლების, ცილისნამების, თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების მოთხოვნებით „ანგარიშსწორება განსხვავებული აზრისათვის“. ვინ არიან ისინი, ვინც საზოგადოებაში უნდობლობას ნერგავდა და დღე-

**გარდაქმნების
თეორიული და
ემპირიული პოლიტიკური
შეცდომები**

ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ზემოთ მოცემული ანალიზი გვაძლევს საფუძველს მეტნაკლები სიზუსტით შეაფასოთ ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების ტრანსფორმაციული პროცესი, მისი თავისებურებები, ტენდენციები, რათა შევძლოთ ერთმანეთისაგან გავმიჯნოთ განვითარების პოზიტიური და ნეგატიური მოვლენები (პროცესები).

ქვეყნის ეკონომიკის ნგრევა ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორთა ერთობლიობამ განაპირობა. სწორედ არ ვთვლით იმათ მოსაზრებას, ვისაც მიაჩნია, რომ ღრმა ეკონომიკური კრიზისი გარდაუვალი იყო. პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, მმართველობითი კრიზისი ისტორიული განვითარების მოცემულ მომენტში მართლაც გარდაუვალი იყო, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში ასეთი სიმძაფრითა და კატასტროფული შედეგებით, როგორც მივიღეთ (ჯერ კიდევ ვერ მივაღწიეთ 1990 წლის დონეს) ვიგრძენით (მოსახლეობის გაღატაკებული უმრავლესობა), ვხედავთ (საზოგადოების მორალურ-ზნეობრივი დეგრადაციის პროცესის გაღრმავება), საზოგადოებაში ნაცვლად პასუხისმგებლობისა – უნესრიგობა, ქაოსი, უზნებობა მკვიდრდება.

სწორი სტრატეგიისა და რაც არსებითია, მობილური, ადეკვატური ტაქტიკის განხორციელებისას, უფრო რბილად, ნაკლებად მტკივნეულად, ნაკლები მსხვერპლით შეიძლება რთული, ზიგზაგისებური პროცესის რეგულირება. ეს შანსი საქართველომ არ გამოიყენა. შესაძლებლობა ხელიდან გაუშვა.

ჩვენი აზრით, პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში არსებული მდგომარეობის ზემოთ მოცემული ანალიზი თეორიული და ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური ხასიათის შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა:

1. საქართველოში საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი პერიოდის უხეში თეორიულ-პოლიტიკური ხასიათის სტრატეგიული შეცდომა ის იყო, რომ დაავადებული საბაზრო ეკონომიკის გაჯანსაღებისათვის შექმნილი დასავლეთის იდეოლოგიზებული ეკონომიკური დოქტრინა „მოკური თერაპია“, როგორც გარდაქმნების სტრატეგია, გამოყენებულ იქნა სრულიად განსხვავებულ სიტუაციაში – ტოტალიტარულ ეკონომიკური სისტემიდან საბაზრო

ვის დამახასიათებელი ტენდენციადღეს, არამედ ინტერესების ერთმანეთის „შეუბღალავად და დაუმონებლად ბედნიერი მორიგება“ (ილია) სისტემური კრიზისიდან გამოსვლის პოლიტიკურ-ზნეობრივი პრინციპი.

საქართველოში გარდაქმნების პროცესში დაფიქსირდა ინტერნაციონალური ბუნების ნიუანსი, რომელიც ფაქტობრივად შეუმჩნეველი დარჩა. საბჭოთა სისტემის წნეხქვეშ მყოფმა კრიმინალიზმმა, როგორც განსაკუთრებულ შეხედულებათა და ქცევის სისტემამ, საზოგადოებრივი პროცესების რეგულირების ფუნქცია იკისრა საბჭოთა ხელისუფლების შეცვლისთანავე (რომელშიც ექსკლუზიური როლიც შეასრულა) და ასპარეზზე გამოვიდა დემოკრატიისა და ეროვნული მოძრაობის ლოზუნგებით. მოხდა ის, რაც ასეთ სიტუაციაშია მოსალოდნელი: კრიმინალური და სახელისუფლებო სტრუქტურების ინტეგრირება. ეს ორივესაგან, ერთდროულად და იძულებით გადადგმული ნაბიჯი იყო. მოცემულ სიტუაციაში ორივეს ერთმანეთი სჭირდებოდათ. თუმცა, ორივემ იცოდა, რომ ეს დროებითი შეთანხმება იყო მხოლოდ. ქვეყანაში კრიმინალური აზროვნება არა მხოლოდ საზოგადოების ცნობიერების, არამედ, ადამიანების ქცევის მოტივაციის ხელშეწყობა ფაქტორად ჩამოყალიბდა. ქართულმა საზოგადოებამ, ბუნებრივია, მისი გავლენა უშუალოდ განიცადა (ყაჩაღობა, ძარცვა, მკვლელობები, შეიარაღებულ ბანდებში მცირენაწილანთა, ასევე ქალების მონაწილეობა და სხვ. შემთხვევითი მოვლენები არ იყო). ახალი ტიპის კრიმინალიზმი, რომელიც ყველა პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში „დემოკრატიული გზით“ არჩეულ ხელისუფლებას შეერწყა, ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი „დამოუძნებელია“ უდიდესი პოტენციალის მქონე მონსტრისა, რომელიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში თანამედროვე საქრთაშორისო ტერორიზმად მოიხსენიება. იგი ინტერნაციონალიზაციის არნახულ მასშტაბებს იძენს და ფაქტობრივად ცდილობს საკუთარი „მსოფლმხედველობა“ თავს მოახვიოს დანარჩენ მსოფლიოს, ნაცვლად დაპირისპირებისა „აღმოსავლეთ – დასავლეთი“ ფაქტობრივად შეიქმნა დაპირისპირების ახალი მოდელი – „დემოკრატია“ თუ ტერორიზმი. მათ ბევრი რამ აქვთ საერთო. ყალბად გაგებულმა დემოკრატია, კრიმინალიზმი, როგორც ასეთი მიზანმიმართულად სახელმწიფო მართვის სტრუქტურებში მიიყვანა და ერთად შექმნილი, კაცობრიობისათვის საშიში ძალის უშუალოდ დამორჩილებისათვის ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ებრძვიან.

საც ამას აკეთებს? გენეტიკურად სოციალისტური სისტემის პირმშონი, მშობლების (საბჭოთა მოქალაქეების) ცხოვრებით წესებზე აღზრდილი, საზოგადოების ყველა სიკეთით მოსარგებლენი. ხელისუფლებაში ახალგაზრდა თაობა ლოგიკურად მოვიდა, მაგრამ, ნაჩქარევად, სპონტანურად შექმნილ სიტუაციაში, ისე, რომ მინიმალურადაც ცხოვრებისეული გამოცდილების შექენაც ვერ მოასწრო. ცნობილია, რომ ყველა ეპოქაში სამი თაობა ცხოვრობს. უფროსი (ცხოვრებით დაბრძენებული), საშუალო (მოცემულ დროსთან მიმართებაში უფრო განათლებული, მობილური, ალტერნატიული ორიენტაციების არჩევის უნარით აღჭურვილი) და უმცროსი (ქვეყნის სოციალური ენერჯის განახლების წყარო). საქართველოში ქვეყნის ბედის გადანყვების გზაზე, დრომ უმცროს თაობას თავს მოახვია არაბუნებრივი ამოცანა – ეკისრა ექსტრემალურ პირობებში ქვეყნის სტრატეგიული განვითარების ლიდერის ფუნქცია! ქვეყნის განვითარების ახალ ტრანსფორმაციაზე გადასასვლელი ხიდი მხოლოდ ცენტრალური საყრდენის ამარად დარჩა (საერთაშორისო თანამეგობრობისა და ქვეყნის უმცროსი თაობის ენერჯის ფოკუსირებით) და, ბუნებრივია, საზოგადოების განვითარების ბურუსით მოცულ პირობებში დაინყო გარდაქმნების პროცესების ერთი „ნაპირიდან“ – მეორეზე გადასვლა „აინონა-დაინონას“ პრინციპით. შედეგები სახეზეა, ქვეყანამ განვითარებაში დიდი პაუზა დაუშვა. დღესაც აღმოფხვრილი არ არის საზოგადოების სხვადასხვა ნაწილის ერთმანეთთან მკვეთრად დაპირისპირების ხელოვნურად შექმნილი ხელშეწყობი გარემო. მაგალითად, ძველი თაობის მოქალაქეობრივი მრწამსი, მათი ერთგულება ქვეყნისადმი, მათი კეთილსინდისიერი შრომა და უდიდესი პასუხისმგებლობა სამშაბლოს წინაშე, აღმშენებლობის უნარი და შედეგები საჯაროდ იგნორირებულია და არარაობის გამოგონილ პერსონაჟებად და საზოგადოების „კორუმპირებულ ფენებად“ მოიხსენიებენ დამსახურებულ ადამიანებს. როგორც ბუნებაში, ასევე საზოგადოებაში უნივერსალური კანონი მოქმედებს: ცოცხალი არსება იბადება, იზრდება, კვდება. მოდის ახალი, ისიც თავის დროზე იმავე გზას გაივლის, მაგრამ განსხვავებულ გარემოში. მხოლოდ დროა სხვადასხვა. განვითარების ასეთ ლოგიკას ყოველთვის ანგარიში უნდა გავუწიოთ. საზოგადოებაში განსხვავებული ინტერესების (შესაბამისად პოზიციების) არა დაპირისპირება, როგორც საქართველოსათ-

ურთიერთობებზე გადასვლისათვის.

2. თეორიულ-ეკონომიკური ხასიათის სტრატეგიული შეცდომა იყო ის, რომ სწორად (ობიექტურად) ვერ განისაზღვრა ქვეყნის ეკონომიკის ახალ თვისებრიობაში გადასვლის სასტარტო გარემო და პოტენციალი. ყურადღება არ მიექცა განვითარების უნიკალურ ხასიათს, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა იწყებოდა თვისებრივად სხვა სასტარტო პირობებიდან, ვიდრე ეს ისტორიულად განხორციელდა თავად კაპიტალიზმის განვითარების პერიოდში. საქართველოში გეგმიანი ეკონომიკა იყო გარდაქმნების სასტარტო ბაზა. მას გააჩნდა სანარმოო ძალების განვითარების არც თუ დაბალი დონე, საკუთარი სანარმოო სამეცნიერო, სოციალური, საკადრო პოტენციალი, მენეჯმენტის სათანადო ფორმები, ინტეგრაციული პროცესების მართვის გამოცდილება. ამ ისტორიულ მემკვიდრეობას ანგარიში არ გაენია და დაიწყო გადასვლა „კლასიკურ კაპიტალიზმზე“. ამიტომ განვითარების ობიექტური პროცესი (საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა) შეგატყურ, დამანგრეველ ფაქტორად იქცა. აწმყოს წარსულში გადაყვანის უბადრუკი ცდა კრახით დამთვარდა. პოლიტიკურ-ეკონომიკური მნიშვნელობის ეს მოვლენა ძირითადად ქართული ხელწერისაა.

3. თეორიული და პოლიტიკურ-სამართლებრივი ხასიათის შეცდომა იყო არსებული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის სტიქიურად, შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის გარეშე დაშლა, საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის რთული პროცესის სახელმწიფოებრივი რეგულირების მიზანშეწონილობის უგულვებელყოფა სახელმწიფომ უარი თქვა იმ ფუნქციების შესრულებაზე, რასაც მისგან დრო მოითხოვდა საბაზრო პრინციპების დამკვიდრებისათვის. სახელმწიფომ თავისი „ნიშა“ დაუთმო კრიმინალური ცნობიერების საფუძველზე სპონტანურად აღმოცენებულ სტრუქტურებს (ჯგუფებს), რომლებიც ოლიგარქიის ტრადიციული პრინციპებით შეერწყა სახელისუფლებო ინსტიტუტებს და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა საზოგადოებრივი გარდაქმნების „ლიდერად“. ეკონომიკური პროცესი აღმოჩნდა ბაზრის კრიმინალურ-მაფიოზური რეგულირების სტადიაში, რომელმაც ეროვნული სიმდიდრის დატაცების ხელსაყრელი გარემოს შექმნა დააჩქარა. სასაქონლო ფულადი მიმოქცევის კონტროლის ფუნქცია ახალი ტიპის ოლიგარქიამ მიითვისა. ამასთან, სახელმწიფოს

პოლიტიკაში „ქუჩის ელემენტი“ გაძლიერდა, ქალაქის უბნების (რეგიონების) „პოლიტიკურმა“ ფენომენმა მონაცვლეობით დომინირებადი ადგილი დაიკვიდრა და ფართო გზა მისცა ქვეყნის დოვლათის მიტაცებას, ახალი ტიპის ოლიგარქიული ინტერესების ჩამოყალიბებას, რასაც, ბუნებრივია, მოჰყვა ამ ინსტიტუტის გაძლიერება. სახელმწიფოს „პოლიტიკაში“ „ახალი აზროვნებით“ მოსულთა უმრავლესობამ ისტორიული ამოცანა შეასრულა და სოციალისტურად აღიარებული ეროვნული ეკონომიკა „ნულოვან საძირკველამდე“ (ცალკეული ეროვნული მოღვაწეების მოწოდება-დევიზი) დაანგრია, დროებით ასპარეზიდან გავიდა. დღეს იგი ქართული ეკონომიკის დაუძლურებული ორგანიზმის გადარჩენილ, ჯანსაღ ნაწილსაც ითვისებს, თანაც მამულიშვილობის ამბიციებით, მიტაცებული ქონებიდან დარიცხული დივიდენდების სახით ყოველმხრივ ცდილობს დაიცვას კონკრეტული სიტუაციით შემოთავაზებული „თამაშის წესები“. ეს ორი მიზეზით უნდა ავსხნათ. პირველი, სახელმწიფო მზად არ აღმოჩნდა დროის შესაბამისად განესაზღვრა განვითარების სტრატეგია, საბედისწერო როლი შეასრულა კადრების შერჩევის პრინციპების დარღვევით სახელმწიფოს მართვაში პირდაპირ ქუჩიდან მოსულთა არაკომპეტენტურობამ. მეორე, სახელმწიფო იძულებული გახდა გარედან თავს მოხვეული დოგმების გავლენით საშიშ კომპრომისებზე წასულიყო (ამ მოვლენას ვრცლად ქვევით განვიხილავთ). ასეთ პირობებში სახელმწიფოს პოლიტიკას აღმშენებლობისათვის საჭირო სოციალური ენერჯია, საზოგადოების მხარდაჭერა და მართვის ბერკეტებიც არ აღმოაჩნდა.

4. ქვეყანაში პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების განხორციელებისას დაშვებულ იქნა სტრატეგიული ხასიათის თეორიულ-მეთოდოლოგიური შეცდომებიც.

კერძოდ, „რეფორმები“ ეკონომიკის დარგების მიხედვით ერთმანეთისაგან იზოლირებულად წარიმართა. მას კომპლექსური, თანმიმდევრული ხასიათი, ერთიანი მეთოდოლოგია არ ჰქონდა (ამყამადაც არ აქვს). რეფორმების ლიბერალურ-მონეტარისტული მოდელი, რომელიც „შოკური თერაპიით“ განისაზღვრა, ოთხ ძირითად „კონსტრუქციას“ ემყარებოდა. კერძოდ, რადიკალურ ლიბერალიზაციას, მასობრივ პრივატიზაციას, ფინანსურ სტაბილიზაციას (რომე-

ლიც მიღწეული უნდა ყოფილიყო ფულად-საკრედიტო და საფინანსო მექანიზმებით), სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის მინიმიზაციას. აღნიშნული მოდელი თავისთავად, კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, საინტერესოა და თითქოს ლოგიკურიც. მაგრამ მისი გამოყენება, როგორც „შოკური თერაპიის“ ნარჩენი პრინციპებისა, ახალ საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბების პროცესში მიუღებელია. მსოფლიო პრაქტიკაში ასეთი მოდელი, მისი ყველა ელემენტის ერთდროულად კონკრეტულ სოციალურ გარემოში გამოყენების გამოცდილებაც არ არსებობდა (საქართველომ ამჯერადაც მორიგი „პიონერული“ ფუნქცია შეასრულა). ამ მოდელით უგულვებელყოფილია რეალური მდგომარეობა, საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის თვისებურებები. ნაცვლად იმისა, რომ სახელმწიფოს ექსკლუზიური პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქცია (საბაზრო სისტემის შექმნელი ფაქტორი) სწორად ყოფილიყო გაცნობიერებული, განხორციელდა ეკონომიკურ პროცესებში მისი მინიმიზაციის, ანუ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ტრანსფორმაციის რთული პროცესიდან ფაქტობრივად ჩამოცილების კურსი. ლიბერალიზაცია, როგორც ეკონომიკური პროცესების რეგულირების ფორმა, მექანიზმი, არა სრულყოფილად იქნა გამოყენებული. ფაქტობრივად, იგი გახდა ეკონომიკური რეფორმების სტიქიური განვითარების სინონიმი. დადასტურდა, რომ, როდესაც ეკონომიკის განვითარებაში ლიბერალიზმი ძირითად ფუნქციას დაკარგავს (პირველ რიგში, თვითგანვითარების ხელშეწყობა და ამით „მოვლემარე“ ძალების, პროგრესული პროცესების ამოქმედება, რათა განვითარება ბუნებრივი კალაპოტით წარიმართოს) სტიქიურ ძალად გადაიქცევა და ეკონომიკურ გარდაქმნებს შეაფერხებს. ლიბერალიზმი (მეთოდი, მექანიზმი) აუცილებელია, იგი განვითარების მუდმივად თანამდევნიკადია, მაგრამ არ შეიძლება, რომ მას ექსტრემალურ პირობებში საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორის როლი დაკისრებოდა. მხოლოდ ლიბერალიზაცია, როგორც ასეთი, ვერ უზრუნველყოფს გაფართოებული აღწარმოების „მზიდი კონსტრუქციის“ როლის შესრულებას. მას რეგულირების სხვა მექანიზმებიც სჭირდება, რაც უპირველეს ყოვლისა, ძლიერი სახელმწიფო ინსტიტუტების

აუცილებლობას გულისხმობს.

ეკონომიკური რეფორმების ცენტრალურ ამოცანად მიჩნეულ იქნა შეზღუდულ და ექსტრემალურ (საბოქალაქო დაპირისპირება) პირობებში სახელმწიფო საკუთრების მასობრივი პრივატიზაცია, მაშინ, როცა მისი დიფერენცირებულად, თანმიმდევრულად და ეტაპობრივად განხორციელება იყო საჭირო. როგორც მოსალოდნელი იყო, კერძო სექტორის დეკლარირებით (მისი გაფეთქებით) ეკონომიკური ეფექტიანობა არ ამალღებულა, თუმცა გარკვეულწილად მისი ობიექტური პირობები შეიქმნა. პრივატიზაციას საფუძვლად დაედო არა ეკონომიკური მიზანშეწონილობა, არამედ პოლიტიკური. საქართველოში პრივატიზაციის პროცესი იდეოლოგიურად აღმოჩნდა.

როგორც აღინიშნა ფინანსური სტაბილიზაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პოზიტიური შედეგია ეროვნული ვალუტის სტაბილური ფუნქციონირება და ინფლაციური პროცესების რეგულირება. სამწუხაროდ, მიღწეული შედეგი საკმარისი არ აღმოჩნდა გაფართოებული აღწარმოებისა და ეკონომიკური ზრდის თვისებრივად ახალ ტრაექტორიაზე გადაყვანისათვის. ფაქტობრივად, ორივე პოზიტიური შედეგი ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ფინანსურ სტაბილიზაციას, არამედ სტაბილიზაციის პირობა – ფაქტორებია, რომლებიც მიზანმიმართულად და ეტაპობრივად უნდა იქნეს გამოყენებული სისტემური კრიზისიდან გამოსვლისათვის. ეს კი სახელმწიფოს პრეროგატივაა.

ამრიგად, რეფორმების ლიბერალურ-მონეტარისტული მოდელის ძირითადი ელემენტები ტრანსფორმაციის რთულ პროცესებში ცალკე და თავის „საზღვრებში“ მოქმედებენ, ერთმანეთთან დაპირისპირების პროცესს – ნაკადებს წარმოშობენ შესაბამისი მექანიზმებით, რომლებსაც საფუძვლად უდევთ თამამის საკუთარი წესები და ხელს უშლიან ეკონომიკური რეფორმების ექსტრემალური პირობების შესაბამისად (გარდამავალი პერიოდის თავისებურება) კომპლექსურად, ეტაპობრივად და თანმიმდევრულად განხორციელებას. ეს იმიტომ ხდება, რომ თავად მოდელი მეთოდოლოგიურად არასწორ მიდგომებზე აიგო. კერძოდ, რადიკალური ლიბერალიზაციის, მასობრივი პრივატიზაციის, ფინანსური სტაბილიზაციის (ფულის მასის რეგულირების მექანიზმის) ეფექტიანობა არსებითად დამოკიდებული იყო სახელმწიფოს არა პასიურ (მან საკუთარი „ნიშა“,

როგორც აღინიშნა, მაფიოზურ-კრიმინალურ სტრუქტურებს დაუთმო), არამედ მის აქტიურ, რეფორმების რთული პროცესების წარმმართველ პოლიტიკაზე. სამწუხაროდ, გარდაქმნების ყველაზე საპასუხისმგებლო ეტაპზე სახელმწიფომ საკუთარი როლი ვერ გააცნობიერა და ამით საზოგადოებრივი პროგრესი შეაფრება. ყოველივე ამან დააჩქარა საბაზრო ეკონომიკის დეფორმირებული სტრუქტურების ჩამოყალიბება, მათი „ფუნქციონირება“. ამ ფონზე ქვეყნის ეკონომიკური მეცნიერების პოტენციალი, ფაქტობრივად, იგნორირებული იყო. თუმცა, საწყის ეტაპზე ხელისუფლების სხვადასხვა სტრუქტურების „გამეცნიერების“ ტენდენციამ იძლეოდა და სახელმწიფოს მართვის ორგანოებში ეკონომიკური რეფორმების ფავორიტებად ვინრო პარტიული ინტერესებს მისადაგებული სამეცნიერო ხარისხებისა და ნოდებების მქონე კადრები მიიწვიეს. მათ კი ის შეძლეს, რომ წინააღმდეგობის გარეშე ქვეყანა უცხოურ ეკონომიკურ იდეოლოგიას მძევლად ჩააბარეს („ველური კაპიტალიზმის“ მოდიფიცირებული სქემა).

ზემოთ აღნიშნული კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომებით განხორციელებული „რეფორმების“ შედეგად ქვეყანაში ჩამოყალიბდა კვაზი-საბაზრო ეკონომიკა – კონგლომერატი, თვისებრივად ახალი ისტორიულ-ეკონომიკური ტიპი, რომელშიც გამოიკვეთა ნებისმიერი საშუალებით ფულის შოვნის დაუოკებელი მისწრაფება (ყალბად გაგებული საბაზრო მოტივაცია), ადამიანებისა და რესურსების მკაცრი ექსპლუატაცია (პოლიტიკურ-ეკონომიკური ქცევა) და საზოგადოების ზნეობრივი საფუძვლების მოშლა.

გარდამავალმა პერიოდმა აჩვენა, რომ თავისუფლება და წესრიგი თავსებადია, მაგრამ იგი ავტომატურად არ მიიღწევა. აუცილებელია სახელმწიფოს მრავალმხრივი ძალისხმევა (მათი სპეციფიკური მხარეების სწორად გაანალიზებით), პროფესიული მიდგომა, სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების გეგმაზომიერი მართვა იდეოლოგია კი არ არის, არამედ საზოგადოების განვითარების საყოველთაოდ აღიარებული კანონზომიერება; საზოგადოება ბაზარს კი არ ემსახურება, პირიქით, ბაზარი საზოგადოებას, თანაც არა მხოლოდ მის შემთხვევით (ინტერესებით) შერჩეულ ნაწილს, არამედ ადამიანს საერთოდ. სახელმწიფოს პოლიტიკა ქვეყნის განვითარების გრძელვადიან სტრატეგიას უნდა დაეფუძნოს.

„ცდი-სა და შეცდომების“ პრინციპებით ქვეყნის განვითარება უნდა გამოირიცხოს, სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს გრძელვადიანი სტრატეგია, მისი განხორციელების ყველა ბერკეტი და ინსტრუმენტი.

მთავარი დასკვნა, რომელიც გარდამავალ პერიოდში ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ზემოთ მოცემული ანალიზიდან გამომდინარეობს, მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო როგორც ასეთი პოლიტიკური დემოკრატიისა და ეკონომიკური ლიბერალიზაციისთვის ადეკვატური მექანიზმებით, მეთოდებითა და ფორმებით, კომპლექსურად და თანმიმდევრულად ერთიანკონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ საფუძველზე უნდა ახორციელებდეს განვითარების სტრატეგიას, უზრუნველყოფდეს საზოგადოებრივი ძალების კონსულიდაციას, მათი ინტერესების დაბალანსებას, ეკონომიკის ეფექტიანობას, მისი შედეგების სოციალური სამართლიანობის პრინციპებით განაწილებას.

ზემოთ მოცემული ანალიზი იძლევა საფუძველს ვთქვათ, რომ ეროვნული ეკონომიკა სისტემურ კრიზისშია, ტრანსფორმაციული პროცესები წინააღმდეგობრივად მიმდინარეობს, გამოიკვეთა რიგი თავისებურებები, სრულიად ახალი რაკურსით გამოვლინდა ეკონომიკური განვითარების ტრანდენციული ტენდენციები. პრაქტიკაში არ დადასტურდა ზოგიერთი კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომა, საერთაშორისო სტრუქტურების რეკომენდაციების მართებულობა, საბაზრო მექანიზმების უნივერსალური ხასიათის შესახებ გაბატონებული სტერეოტიპები დაიმსხვრა. ამასთან, ჩამოყალიბდა განვითარების ხელშემწყობი პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები და პირობები. მაგალითად, ქვეყნის ეკონომიკის მონაწილეობა გლობალურ პროცესში, ეკონომიკური დემოკრატიის ფუძემდებლური პრინციპების დამკვიდრების შეუქცევადი ხასიათი, ეკონომიკაში კერძო სექტორის განმსაზღვრელი როლი და ადგილი, საკუთრების ფორმების პლურალიზმი, ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია, საბაზრო მენტალიტეტის ფორმირების მზარდი ტენდენციები, ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური გარემო, თანამედროვე საბანკო სისტემის ფორმირება და ფუნქციონირება (არსებითად მისი ორგანიზაციულ-მმართველობითი ასპექტი) და ა.შ.